IVSTI LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent
in Publicis malis.

Vltima editio.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE III
NAPOLI

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam & Filios Io. Moreti.
M. DC. XV.

*Cum Priuilegiis Cæſareo & duorum Regum
& Principum Belgarum.*

AD LECTOREM

PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

QVOD *in iteratâ hac ęditione, iterùm te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etſi non præter opinionem. Iudicia enim iſta præuidi antè, imò prædixi. Negant ſatis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot ſatis verè. Parùm piè ideò: quia Philoſophum egiſſe tantùm videor, inquiunt, nec inſperſiſſe quæ potui & debui è libris ſacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis ſimplex meum & ſine fuco reſponſum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, amo: hoc tantùm moneo, vt oculos priùs ſeriò intendant in finem meum & ſcopum. Si mihi Theologum agere propoſitum, aberraui: ſi Philoſophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è puriſſimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo teſtor & reſpondeo, nõ aliam me viam ſalutis noſſe, quàm hanc quæ per vnum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre cenſeam, imò adiumenti. Auguſtini conſilium eſſe ſcio, quæ à Philoſophis ſcripta ſunt colligere,* & in vſum noſtrũ vindicare poſſeſſoribus illis iniuſtis erepta. *Hoc ſequi volui: & pecca-*

peccaui? Peccaſſem fateor, ſi purum hunc & myſticum religionis noſtræ liquorem corrupiſſem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà inſtiti: & ſordentem per ſe, parumq; mundam doctrinam, depurgare atque illuſtrare aggreſſus ſum nouo iſto Sole. Cui bono autem id non bonum ſit? In pugnâ, equitum aut ſtatarij militis præcipuam operam eſſe ſcimus: ſpernis ideò ſagittarios & funditores? In domo exſtruendâ architecti maximam laudem & vſum: tolléſne operas igitur & adminiſtros? Idem hîc cenſe. diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & conſtantiæ, ſolidæ effectrices: nec tamen humanam prorſus Sapientiam ſperne. eam dico quæ non ſe effert, ſed ſeruit placidè & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapſo ædificio illo Philoſophiæ comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc ſubſterni ſaltem in fundamentis. At enim ſacra illa meliora, nec verbis iis abſtinendum fuit. Meliora fateor: ſed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus arteſq; libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non ſim ferendo? Theologis, id eſt magnis altiſq; viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna iſta & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philoſophum ego agam: ſed Chriſtianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo ſtilo ea ſcripta ſint, ſed quo ſenſu videant: nec an vſitatè, ſed an verè. Si enim recti ſenſus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veſte (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipſum volumus,

*lumus, aiunt: & quædam à te ſcripta non ex fide. De rectâ Ratione erras, quam cum priſcis illis exaggeras nimis & attollis. Egóne? verbis fortaſſe illorum: ſenſu numquam meo. Nam ne ipſe erres, vno verbo hoc teſtor: nullam me rectam puramq́ Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malum, illegitima iſta captio eſt, cùm genere toto ſententia bona ſit, quærere in verbi vnius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verum: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idq́ per Solis ipſius radiòs, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas. ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis; ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutũ arripui: itemq́ dolorem aut affectus ſi arctè nimis coërcui: velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quiq́ factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis. Nec ſæculum hoc ſatis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vmquam feracius religionum fuit, ſterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram ſubtilis ingenij alâ peruolarint; quid aliud, quàm, cum Ariſtophanæo Socrate, * ἀεροβατῶσι? Habes, mi Lector, breuem præ-*

* per aërem incedunt?

ſcriptio-

ſcriptionem noſtram: quæ tamen æquo tibi nimia, ſatis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortorq́;, ne auocent & auertant animum à germano Philoſophiæ ſtudio noui Domitiani iſti: qui non eam ſolùm (facultas modò & vires ſint) ſed in exſilium pellant omnes bonas artes. Priſcos illos potiùs patres vide, Græcos Latinoſq́;. denſo agmine à nobis omnes ſtant, & modeſtum Philoſophiæ ſtudium non ferunt in Chriſtiano ſolùm, ſed inculcant & ſuadent. quorum auctoritatis ſcuto, ſatis me putem ſine aliâ vllâ ratione contra gigantes iſtos tectum. Nam Philoſophiam cur vberiùs verbis laudem? Fruſtrà. quia vt montium altitudo procul non appâret, ſed cùm acceſſeris: non item huius ſplendor, niſi cùm pernôris. Cognoſci autem ſine Chriſtianâ veraq́; religione non poteſt. quam prælucentem ſi tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa, vanitas, delirium eſt. Benè Tertullianus: Cui veritas cognita, ſine deo? cui deus, ſine Chriſto? In quâ ſententiâ finio, & ſeriò conquieſco. Velim tu mecum.

NOBI-

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI IVSTVS LIPSIVS dedico conſecroque.

LIBROS iſtos, quos de Conſtantiâ in mediis patriæ meæ turbis conſtanter ſcripſi & perſcripſi : eos vobis dare dedicare mihi viſum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor veſter me impulit, pruden-tia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm ſum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per ſe haut

magnum,

magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximúmque habui in omni meo litterario cenſu. Denique nouitas etiam forſan aliqua illud commendauerit: quoniam, niſi fallor, interclusam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ cum diuinis litteris coniuncta, poſſit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

AD

AD LECTOREM, DE CONSILIO MEO SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL *me fugit, Lector, in nouo hoc ſcribendi genere, noua mihi iudicia parata & cenſuras. ſiue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ profeſſio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris cenſebant operatum: ſiue aliorum, quibus vileſcet & pro leui erit, quidquid in hoc ſtudio aut ſtadio ſudabitur poſt antiquos. Quibus vtriſque vt breuiter reſpondeam, meâ intereſt, imo etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuerſiſſimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quod in aliena ſtudia actioneſq; vltrò inquirendum ſibi cenſeant: illâ, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipſe iis me indicem; numquam ita colles illi fontéſque Muſarum totum me ceperunt, vt non oculos identidem mentemq; reflexerim ad ſeueriorem iſtam Diuam. Philoſophiam dico. cuius ſtudia iam tum à puero ita mihi placuere, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coercendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis: excuſſos mihi velut per vim libros eos omnes e manibus, & ſcripta etiam Commentarioſq; ereptos, quos laborioſe confeceram ex omni interpretum claſſe. Nec mutaui ſanè poſtea. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto ri-*

** *gore*

gore & lineâ, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis, aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquam vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & inſtrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos cenſeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, ſiue iudicia, ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperias, quod ad illam attinet, ſpurcius, ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum, quo nil ſalubrius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Philoſophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationem omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, meliùs & vberiùs iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abnego, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibúſve carptim poſt Senecam, & diuinum illum Epictetum ſcribam: me quoque iudice, parùm cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi, aut quiſquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæſiui. quis ante me? Rem ſiue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipſis (fas dicere) non ea

nobis

nobis inopia, vt cuiquam ſupplicemus. Denique hoc ſciant. alia pluria aliis mihi ſcripta; hunc librum præcipuè mihi: illa famæ; at hæc ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam, id hîc verâ voce proclamo: Satis mihi pauci lectores, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. *Id tantùm peto, vt quicumque hæc tangent, cognoſcendi animum adferant, & ſimul ignoſcendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim, præſertim cùm locos illos altiores conatus ſcandere de Prouidentiâ, Iuſtitiâ, Fato: condonent. quia nuſquam certè malitia aut pertinacia eſt, ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum ſit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum ſtudium ſeriò deprecor ab eâ & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi ſit.*

I A N I D O V Z AE
N O R D O V I C I S
A D
I V S T V M L I P S I V M S V V M

Melos ex iambis meris, potiorem Lipſiani argumenti partem, ſummamque totius operis carptim & quaſi ſaltuatim complectens.

NOVVM cui iſtud imputabimus Melos?
Cui hoc Poëma muſteum?
Tibine LIPSI? Ita hercle verò ſeriò:
Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniumque MENTEM habere queîs BONAM,
Et eſſe * CORCVLIS datum eſt.
Siniſtra ritè queîs mamilla ſubſilit,
DEI ferens IMAGINEM.
Cape iſtud ergo Iambicum Melos tibi,
Cape hoc Poëma muſteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
Satumque & editum ſimul:
Silentij eſſe quando longiùs reum
Pudet pigetque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter ſinat,
Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla ſegnitas mihi,
Fidem ore LIPSIO vt datam
Reapſe fruſtrer. abſit à Fide meâ
Modi iſtiuſce vanitas.
Abeſto, verba tertiata cui placent,
Referta falſimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet,
Pares cui haud Leporibus
Scientiiſque; ſed Fide eſſe mutuâ
Fauentiaque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
BONÆQVE MENTIS Abdita
Noue reperta noſcitare, te Duce:
Tuique cote roboris

* Hoc cognomento honeſtatos Romæ, qui cæteros mortales ſapientiâ præſtarent, teſte Plin. lib. VII cap. XXXI.

Cor aſperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
O expetenda DOGMATA!
Vt hic ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aſſidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illiuſque quem facis
Loquentem! & hinc in HORTVLVM ſequi! ordines
Vt e virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
Hiante obire lumine,
NOVOQVE ranora ab ORBE Semina
Sagace nare perſequi!
Odor beate, quidquid eſt Aromatum
Lepore prouocans tuo.
Licétne in hiſce floſculis & herbulis,
Remiſſionis indigo,
(Vti exſoluta mens aberret à malis
Parumper) acquieſcere?
Licet: neque iſtud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manúſque vtraſque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido ſerta texere eſt tibi,
Corollulamque pactilem?
Rei huius optio ecce plena ſit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an roſas, amaracúmne mauelis.
Age ecce, quantus hîc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas ſuas
Locata, teſſeræ in modum?
Herine cultum, an elegantiam priùs
Loci ipſe mirer, ambigo.
Stupere certè vtrumque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,
Cui ſcatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda ſoſpitare ius fuit,
Medentibuſque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
Nouâ arte LIPSIVS tibi.
Aliena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
Paranda: & vnde Inertia

Sit iſta, & ægra Senſuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, ſeu Mali Caput,
OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, atque SPIRITV
Originem trahens ſuam.
Quid? ipſe non HOMVLLO anſitus DEVS
Per iſtam IMAGINEM ſui?
CVPIDINVM, hancce quiſquis audit, omnium
Neceſſe victor audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta
Imaginoſa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauiq́ue fixa perpetim
Luto: cui vſque POENITENTIA it comes;
Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,
Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
Quouſque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?
Iaces? & erigi cupis,
Supraq́ue vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſſies:
Aueſque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quieſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,
Vbi Actuoſus ipſo in otio cluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM huncce LANGII, ánne LIPSII,
Gradum capeſſe, ſi ſapis.
Opúſne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
Cauere queîs SPEI ac METVS,
Cupidinumq́ue ſuſtinere vim queas?
Statu in graduq́ue fac tuo
Morêre, MENSQVE vortat ad DEVM tua,
Originem inquio ſui.
Quouſque CARNIS IMBECILLITAS tibi
Moleſta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM tibi:

Dum

Eum ſequaris. At cui, inquies, bono?
  Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,
  Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hîc querare? FATA te trahunt,
  DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
  HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
  DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
  Repentè, at illa oririer.
NECESSITATI vt obſequare, te monent
  Tot VRBIVM Cadauera,
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
  Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare ſueta REGIBVS,
  Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENÆ? vbi inclyta VRBS Agenoris,
  CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
  PFRENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

περὶ δυσπαθείας ἤτοι καρτερίας
βιβλίον.

Λειψιάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ὄμματι πήξας
  Οὐκ ἄγαμαι λογίους, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ' ὀπλιδίων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
  Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης·
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τεῦχος ὀδόντων
  Λῆξεν ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
  Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνους φιλέω Κυιάκιε, εἰμὶ δὲ λίην
  Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολειψιάδης.
Ἀλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
  Λίψιε, οὐκ ἀστὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἔης.

B. Vulcanij.

IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio, & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANTE annos aliquot cùm Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quæ nec longè à viâ; & in quâ amici, quos ſalutare more ſuadebat & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimusque Belgarum. Qui cùm me hoſpitio excepiſſet; non omni ſolùm comitate & beniuolentiâ id temperauit, ſed eo genere ſermonum qui vtiles imo ſalutares mihi in omne æuum eſſent. Ille enim fuit, ille vir, qui oculos mihi aperiret, detersâ vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam oſtenderet, quâ ſine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrinâ ſapientum templa ſerena.

Nam cùm poſt meridiem feruido ſole (præceps enim iam menſe Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæſiuit, vt fit, blandiùs de itinere meo & eius cauſſis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de inſolentiâ Præfectorum & militum, liberè & vere multa dixiſſem: addidi poſtremò, prætexi à me aliam, ſed hanc intimam eſſe diſceſſus mei cauſſam. Quis enim Langi, vnquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diuriùs ferendis ijs malis ſit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æſtu: &, vt in vndoſo mari, non vno vento agitamur turbarum ſeditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant, & ſtrepitus armorum. Horti & rura? miles

* Leodium intellego.

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

Mala ciuiliũ bellorum.

& ſicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hac infeſtâ & infauſtâ Belgicâ (ignoſcat mihi Genius patriæ) * γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quóuis terrarum fugere —— *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam*. Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipſi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum iſtorum effugium, niſi in fugâ? Nam vt videam iſta cottidie & feram, non poſſum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suſpirauit ad hunc ſermonem Langius, &, Infirme adoleſcens, inquit, quæ hæc mollities eſt? aut quæ tua mens ſalutem quærentis in fugâ? Turbat & æſtuat patria tua, fateor: ſed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Ariſtophanæum poſſis augurari:

** Terram terrâ commutare.*

—— Τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

** Supera infera reddet Iuppiter altitonans.*

Itaque non patria fugienda, Lipſi: ſed Adfectus ſunt: & firmandus ita formanduſque hic animus, vt quies nobis in turbis ſit & pax inter media arma. Ego ſatis iuueniliter, Imò deſerenda illa Langi, inquam: certè enim audita mala leuiùs ad animum accident, quàm viſa: & ſimul ponemur ipſi extra tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

Commune turbarum remedium, in fugâ.

* Ἐκ βελέων, μή πού τις ἐφ' ἕλκεϊ ἕλκος ἄρηται.

** Extra tela, ne quis vulneri vulnus addat.*

CAPVT II.

Peregrinationem nõ facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam, niſi ſi fortè in leui quodam & primo adſectuum motu.

Ea opinio refutata.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipſi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ ſunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illuſtret. Patriam ecce deſertum is: ſed dic ſeriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà ſit: & tecum atque in pectore iſto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant ſe inquietè & verſant, & lectum ſubinde mutant vanâ ſpe leuamenti: in eâdem cauſsâ nos, qui terram terrâ fruſtrà muta-

** Ratione, non laqueo.*

Originem turbarum in nobis eſſe.

Ideò nõ excuti eas motu.

m[illegible],ægri ſcilicet mentis. Aperire enim hoc eſt morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter * Romanus ſapiens: *Proprium eſt ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remedijs vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari ſe modò terrâ experitur præſentibus ſemper infeſta leuitas.* Itaque fugitis magis turbas quàm vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Indicari tantum.

* Seneca.

Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis:
——— illa fugâ ſiluas ſaltuſque peragrat
Dictæos. ———

Fruſtrà: quia vt idem poëta addit —— *hæret lateri letalis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi, non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus ſibi aut brachium fregit, non currum aut equum poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu? Animus enim certè eſt, qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaque pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſpontè ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi fortè regio aliqua eſt, quæ metus temperet, quæ ſpes refrænet, quæ malam hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorum. aut ſi eſt, oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa conſpecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipſi erras. Nam, vt quod res eſt ſeriò dicam, peregrinationem non vſque eò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. ſed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauſeas tollat: non tollat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum, ſomnus, * commotiunculas illas primas non raro ſanârunt iræ, doloris, amoris: at numquam ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc eſt: & peregrinatio fortaſſe leues quoſdam languores ſanabit, non ſanabit veros. Hærent enim primi illi motus, orti à corpore,

Morbũ enim eum animi eſſe.

Quem locus nullus ſuâ vi ſanat.

Non itẽ mutatio ipſa.

Etſi faſtidia quædã initio gat aut tollit.

* *Stoici hæc ita diſtinguunt, vt primos contra rationẽ motus, Adfectus appellent; eoſdẽ crebros & inueteratos, Morbos.*

quodammodò adhæc in corpore, aut certè in ſummâ, vt ſic dicam, animorum cute: ideoque non mirum, ſi quamuis leui ſpongiâ abſtergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus ſedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cùm terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nullâ terrâ. Sequentur te: & poſt peditem *equitemque ſedebit*, vt cum poëtâ loquar, *atra cura*. Socrates interroganti cuidam, *quid ita peregrinatio ſibi non profuiſſet?* ſcitè reſpondit, *Non enim te deſeruiſti:* ſimile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

At veri & veteres adfectus non leuiuntur.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & Conſtantiâ petendum.

Obiectioni occurſum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui ſenſum? Auocant fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longũ, nec in firmum. Vt picturâ, quamuis egregiâ, oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorumque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem paulliſper video, in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & ſpecie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, ſed mouent: ſic vana hæc delectatio irrìtat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à ſe aberrat animus: ſed vel inuitus domum mox compellitur, & in vetus contubernium malorum. Illa ipſa opida conſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paulliſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox

Et videri aliquod in mutatione ſolatium, non autem eſſe.

Aggrauari enim per eam mala.

continuò erecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, ſed venena. Vera illa potius admitte & ſeuera. Solem ſolumque mutas? Animum muta, quem malè Adfectibus mancipaſti, ſubtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc deſperatio eſt, ab illo ægrotico hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi ſis, ſed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemq; Viennam, & regem fluminum Danubium, & tot mira & noua, quæ ſuſpenſâ aure hauriunt audientes: ſed quanto meliùs, ſi idem hîc tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiras? ſi valla & arces caſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc ſunt vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit: nihil

——— euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes:

hoſtem reperies apud te, & in iſto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert, ad quam pacata loca veneris? bellum trahis tecum. Ad quam quieta? turbæ circum te, imò in te ſunt. Pugnat enim pugnabitque ſecum ſemper diſcors hic animus, appetendo, fugiendo, ſperando, deſperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt ſe periculo intectos & auerſos: ſic errones & tirones iſti, quibus cum adfectibus numquam pugna fuit, ſed tantùm fuga. At tu, adoleſcens, ſi me audies, ſtabis & gradum firmabis contra hunc doloris hoſtem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euaſit, nemo fugiendo.

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curioſa cura peregrinantium circa externa.

Quæ ad interna transferri melius: & grauia potius, quàm ſuauia quæri.

Turbas alioquin vbique comites eſſe.

Reſiſtendum igitur, & pugnandum Conſtantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Pertinacia quid à Conſtantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, abiectio.

SERMONIBVS ijs Langij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam ſtare conor & adſurgere, ſed, vt ij ferè qui in ſomnis laborant, vano niſu.

Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idemtidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, ſi potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla ſolicitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam hunc Prometheum. Attende tantùm, & intende. Ad Conſtantiam te vocaui, Lipſi, & in eâ ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoſcenda eſt. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudicio & rectâ Ratione. Excluſam enim ante omnia volo Peruicaciam (ſiue ea *meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento: & robur etiam dumtaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit suâ ſponte. Talis enim iſtorum ventoſa hæc durities eſt: cui origo à Superbiâ, vt dixi, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi eſt. quam definio RERVM QVAECVMQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpè & torporem quemdam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate ſui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis deſiat, aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos ſpectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM FVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

Ad explicationem Conſtantiæ deſcenſum.

Quid propriè ea ſit.

* *Nam Atticus apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alij aliter.*

Conſtantiæ origo à Patientiâ.

Ea quoque definita.

Diſcreta à Torpore.

Conſtantia mediũ inter Elationem & Abiectionem tenet.

Ratio quid ſit?

Quid item Opinio?

CAPVT

CAPVT V.

Ratio & Opinio, vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis ſentio & Rationis) non robur ſolùm aut infirmitas animi oritur, ſed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtiliqúe facturus mihi videor, ſi de vtriuſque origine & naturâ vberiùs paullò dicam. Vt enim lana priuſquàm vltimum illum & optimum colorem combibat, ſuccis quibuſdam alijs præparanda & imbuenda eſt: ſic prædictionibus iſtis tuis Lipſi animus, priuſquam eum hac Conſtantiæ purpurâ ſeriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. Illa nobilior, quæ ſpiritum ignemque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta iſta inter ſe, ſed concordiâ quadam diſcordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cùm de imperio agitur aut ſeruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere ſe ſupra ignem ſuum conatur, & cœnum hæc ſupra cælum. Hinc in homine diſſidia, turbæ, & veluti adſidua quædam velitantium inter ſe partium pugna. Cui duces & tamquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, immò à deo eſt: & magnificè eam Seneca celebrauit, * *Partem in homine diuini ſpiritus merſam.* Eſt enim hæc eximia illa intelligendi iudicandiqúe vis: quæ, vt anima perfectio hominis, ſic ipſa animæ eſt. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta Ratio eſt: ſed quod in eâ vniforme, ſimplex, immixtum, ſecretum ab omni fæce & lentore: quodqúe, vt verbo dicam, ſidereum in eâ & cæleſte. Nam ipſa anima, quamquam labe corporis & contage ſenſuum grauiter corrupta & infecta ſit: tamen veſtigia quædam ortus ſui altè retinet, & clarè in eâ ſcintillantes reliquiæ primi illius puriqúe ignis. Hinc iſti etiam in malis proiectiſqúe hominibus conſcientiæ ſtimuli: hinc flagella interna & morſus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi ſcilicet ſanior illa ſanctiorqúe pars poteſt, non poteſt opprimi: & tegi vrens illa flamma, non exſtingui. Emicant

De vtrâque accuratiùs & vberiùs dictum.

Homo duplex.

Anima in eo ſublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

Pugna inter eas partes.

* *Quod rigidè haud verum: ſed tamen imago quædam reliqua dei.*

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo ſemper in homine viuit.

dicant enim ſemper ſubſiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illuſtrant, in his ſordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Conſtantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium, & flores quidam, ingenio ſuo ſemper ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa eſt, & originem ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij, fons & ſcaturigo. Cui parêre, imperare eſt: & ſubijci, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hanc audijt: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt*. At ſequens illa, & non ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoque nihil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamen vitam motumque ab animâ ſumit: & viciſſim animæ imagines rerum ſubijcit, per ſenſuum feneſtras. Ita velut communio quædam & ſocietas coïta, inter animam & corpus: ſed communio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantiâ inprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibuſque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus, qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metitur falſo modo: ſic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, ſi conſideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confuſæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac eſt: quòd adfectus diſtrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab iſtâ. Itaque vt ij qui Tyrannidem ſublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntque arcem: ſic nobis, ſi ſeriò ad Bonam mentem pergimus, deijciendum caſtellum hoc Opinionum.

Recta ratio conſtans, & ad Conſtantiam limes.

Laus eius & dignitas.

Opinionis origo à terrâ & corpore.

Quomodo ex iis naſcatur?

Opinio infirma, & ad inconſtantiam limes.

Eius vituperium.

animum. Fluctuabimur enim cum ijs ſemper: ſuſpenſi, queruli, turbidi, non deo non hominibus ſatis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: ſic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tamquam ſaburra Rationis non ſtabiliuit.

CAPVT VI.

Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipſi, leuitas eſt, vt vides: propriumque eius, mutare ſemper & pænitere. at Rationis, Conſtantia: ad quam induendam animo, ſeriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc eſt ſola illa Helena, quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo oblivio curarum & dolorum. Quod ſi ſemel demiſiſti & imbibiſti; altus contra omnem caſum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, non moueri. Vidiſtin' in ſcitis & ſcutis quorumdam hodie regum ſublime & inuidendum illud, *Nec ſpe nec metu?* in te conueniet: qui verè rex, verè liber, ſoli deo ſubijciêre, immunis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria tranſire dicuntur, & ſeruare ſuam vndam: ſic tu per tumultus circumfuſos, vt ſalſedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Conſtantia te attollet. Vacillabis? ſuſtinebit. Ad lethum properabis vel ad laqueum? ſolabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi ſecuritas, vbi pax habitat: in quo perfugium aſylumque à turbis & à curis. Quem ſi bonâ fide ſemel tenueris; non turbet ſolùm patria tua ſed ruat, ſtabis ipſe inconcuſſus. Nimbi circum te cadant, & fulmina & tempeſtas: clamabis alta magnaque voce,

—— medijs tranquillus in vndis.

Ad Conſtantiā monitio.

Eius vis & fructus.

Contra dolorem præſertim & turbas.

CAPVT VII.

Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.

HAEC cùm dixiſſet Langius voce & vultu acrior quàm ſolebat, me quoque ſcintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè ſic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, ſiue tu ferrum cogitas ſiue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi ſtipulæ exurendæ inanium opinionum ſunt, & alibi ſtirpes adfectuum excidendę ab radice. Sed ambulamúſne etiam? an potior commodiórque nunc ſeſſio? Seſſio, inquam ego. æſtuare enim iam incipio non ab vnâ cauſſâ. Cùmque ſellas Langius ferri & poni in eodem atrio iuſſiſſet, & iuxtim eum aſſediſſem: ille paullùm ad me obuerſus, iterùm ſic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipſi, quibus commodè & tutè inædificaretur futurus ſermo: nunc, ſi placet, accedam propiùs & cauſſas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo ſunt, quæ arcem hanc in nobis Conſtantiæ oppugnant, Falſa bona, Falſa mala. Vtraque ſic appello, QVAE NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVAEQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LAEDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione eſſe, & communi quodam vulgi ſenſu. In priori claſſe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in poſteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici iſto ſtirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium; Metus, & Dolor. E quibus, priores duo bonum aliquod opinabile reſpiciunt, exque eo nati: poſteriores, malum. Lædunt omnes turbantque animum, & niſi prouides, deiiciunt de ſuo ſtatu: ſed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tamquam in æquabili quadam trutinâ

[Margin notes: Hoſtes Conſtantiæ duo. — Falſa bona. — Falſa mala. — Adfectus præcipui, quattuor oppoſiti inter ſe: ad quos reliqui referuntur. — Quomodo ii Conſtãtiam turbent?]

duo ſunt qui depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falſa Mala venio, quorum agmen mihi videtur duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa cenſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in communi ſpectant. Inter iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum, in vno ſinguloque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia & aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ, aut exſilium exitiumque multorum: quàm qui vnius ſuum. Adde quòd ex vtriſque alij atque alij morbi. ſed niſi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis offenduntur plerique noſtrûm: ſiue quia impetu & turbâ ingruunt, & multitudine ſtatâ velut acie obruunt reſiſtentem: ſiue magis, quòd ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex ijs in noſtris animis non agnoſcimus ſæpè, non ſentimus. Ecce priuato dolori quiſquis ſuccubuit, fateatur vitium & imbecillitatem neceſſum eſt, etiamſi non emendet (quæ enim defenſio?): at qui huic, adeò de labe aut lapſu ſæpè non fatetur, vt ſit qui ducat etiam & cenſeat pro laude. Pietas enim & Miſeratio dicitur. & quantulum abeſt, vt inter virtutes imò numina conſecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores paſſim dilaudantes inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorſus exſibilo ego, ſed temperandum eum moderandumque eſſe cenſeo & duco. Reuerà enim vitium eſt, intemperies eſt, & animi à gradu deiectio ac lapſus. Sed & grauis morbus parte aliâ. quia non vnus in eo dolor, ſed confuſè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, cauſſâ hominum, cauſſâ patriæ. Vt id quod dixi ſubtiliùs dici & diuidi à me videtur, capias ſub exemplo: ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eſt vndique ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi; opida incendi, euerti; homines capi, cædi; matronas pollui, virgines imminui; & quæ alia comitari amant bella. Nonne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi

Falſa bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore.

Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea diſtinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauiſſimus.

Quia cū impetu venit.

Quia honeſti ſpecie irrepit & impunit.

Quia item varius & multiplex.

Idque exemplis oſtēſum.

inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriam ipſam. In te, damna; in ciuibus, varium caſum & occaſum; in patriâ, conuerſionem euerſionemque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum*! alibi,

——— tot ciues mei
Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſſis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria*! Vt qui his nō moueatur, in quem cuncus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valde ſiccum & ſapientem eum eſſe oportcat, aut valdè durum.

Capvt viii.

Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres adfectus coërciti. exque ijs hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Conſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam priùs, deinde aperto Marte & velut collatis ſignis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi ſunt, Conſtantiæ noſtræ valdè aduerſi: Simulatio, Pietas, Miſeratio. Atque ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi eſſe, imò morti. Satin' ſeriò adfirmas? an fraus hic aliqua & fucus? Ego commotior, Imò ſeriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego ſeriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario veſtro imponunt medicis, & dolorem publicum ſimulant, qui reuerâ eſt priuatus. Quæro igitur, ſatiſne acceptum habeas, curam iſtam

Quæ te nunc coquit & verſat ſub pectore fixa,

patriæ ipſius cauſâ ſuſceptam eſſe, an tuâ? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius cauſâ mihi hic luctus, Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adoleſcens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te ſi eximia hæc & ſincera pietas, mirabor certè in paucis. Querimur homines ſæpè de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt ſic dixerim, magis in fron-

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico.

Contra Simulationē, primo.

Quam malâ ambitione ſæpè induūt.

Priuata enim pleriq. lugēt, non publica.

tragœdias incurrens. ſed ſi propiùs examinas, reperies plerumque diſſidium aliquod linguæ & cordis eſſe. Ambitioſa illa verba ſunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo hiſtrione nobili traditum eſt, cùm Electræ fabulam actitaret in quâ dolor repræſentandus, eum filij ſui defuncti oſſa & vrnam clàm intuliſſe, & theatrum totum vero gemitu luctuque compleſſe: idem hîc dixerim de plerisque veſtrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati perſona patriæ, priuata veſtra damna veris & ſpirantibus lacrymis [illegible]getis. *Mundus vniuerſus exercet hiſtrioniam*, ait Arbiter [illegible] Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fuſus innocentium cruor, & interitio libertatis & legum. Itane? dolorem tamen veſtrum video: quæro & cunctor de cauſsâ. Quianam? quia publicè male habent? hiſtrio pone perſonam, imò quia tua. Videmus agreſtes ſæpè trepidare & concurrere & vota facere, cùm calamitas ſubita ingruit aut tempeſtas: ſed tu, cùm deſierit, eoſdem ſeuoca & examina, reperies vnumquemque timuiſſe dumtaxat ſegeti & agellulo ſuo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad reſtinguendum. quid cenſes? verùm amore patriæ? imò pete ab ipſis: quia damnum illud ad ſingulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc eſt: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, ſed quia inter plures ipſi.

Itaq. cauſſa intima quærenda doloris.

CAPVT IX.

Eadem clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cùm ipſi extra ea.

ITAQVE coram te iudice hæc cauſſa agatur, & in tuo tribunali ſedeat, quod olim, leuato velo. Nempe bellū hoc times? timesne tumultus, peſtis & pernicies coniuncta bello. Peſtis illa ad alios quidem, ſed pertingere etiam ad te poteſt. En cauſſam tui doloris (ſi verum fateri ſine eculeo vllo vis) en metum. Nam et cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam qui in proximo ſtabant, tremuerunt: ſic in magnis iſtis communi-

Dolemus lugemusque publica non vt publica.

Sed quia aut damnum ns priuatum adiunctum, aut eius metus.

munibusque cladibus, damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem ſi tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum ſi apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra diſcrimen enim tu ſis:) ſi apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & femur. Arqui mala publica propter ipſa ſi luges,

Occurſum obiectioni de patriâ:

quid intereſt? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte. an non & illi homines, eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pilâ? Exiguum hoc quod hi montes

Quæ latiùs patet, quàm cenſet vulgus: &

coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, *cuiatem ſe ferret? Mundanum*, reſpondit. Magnus enim erectusque animus non

Opinio ſola eſt, quæ eam artat.

includit ſe iſtis ab opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totum hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo: atque illi ſtabant, quaſi ferro aut verâ compede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo aſtringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc

Sed oſtẽſum, ne anguſtæ quidem illius patriæ cauſâ nos dolere.

omittam (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamque ſaluam, teipſum in monte aliquo conſtituat velatum Homericâ nube: etiámne dolebis?

Malitia noſtra in alienis malis id euincit.

de te quidem hoc non auſim dicere, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos ſuos auidè paſcet in confusâ illâ morientium ſtrage. Quid abnuis, aut miraris? Ita inſita neſcio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno.* Atque vt poma quædam guſtu ſuauiter acerba ſunt: ſic alienæ curæ, ſecuris nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium ſpectet. adficietur ſanè, ſed non iniucundo quodam animi morſu: quia aliena pericula videt, ſine ſuo. at repone eumdem in iactatâ illâ naui: dolebit ſcilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc eſt: &

** Nam proprium infortunium premit quamque pariter: at ſtatim doloris expers cor ob luctu alienũ.*

noſtra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis moriſque cauſâ. Egregiè Pindarus: * Τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς. εὐθὺς δ' ἀπήμων κραδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον. Quamobrem aulæum hoc ſcænicum tandem remoue Lipſi, & ſiparium complica: & miſſâ omni ſimulatione, oſtende te nobis vero doloris tui vultu.

CAPVT

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi monitus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

ACRIS mihi viſa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ iſta ſermonum libertas, imò acerbitas eſt? inquam. Sic vellicas, ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

——— * μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

** ægro ne ægritudinem Addas. ſatis ſuperq́; cladibus premor.*

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philoſophum enim audis, Lipſi, non tibicinem. cui decretum propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeat & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt delecteris. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus. eò ſanitatis cauſsâ concurritur, non voluptatis. Nihil porrò ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & ſale quodam ſermonum ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem, Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, ſi fas dicere, agis mecum malè & malitioſè; vt bonus pugil, legitimo nexu deijcis, ſed per argutias implicitas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipſam. Id verò falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) affectum in eo aliquem mei eſſe; at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam in primis, lugeo: lugeboque, etiamſi nullum nisi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium ſenſu, ſancta & antiquiſſima parens. At enim orbem vniuerſum communem mihi das. Quis renuit? ſed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi eſſe magis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo obſtringor. Niſi cenſes vim nullam eſſe iaciendi & attrahendi in natali illo ſolo. quod primùm corpore iſto preſſimus, pedibus inſtitimus: cuius aërem hauſimus: in quo infantia noſtra vagijt, pueritia luſit, iuuentus exercita & educata eſt.

Sapientis acris oratio.

** Officina medici, ô viri, philoſophi ſchola eſt.* Eſt autem Muſonij Rufi.

Per occaſionem tráſitus ad ſecundum Adfectum.

Patriæ particularis laus: & A naturâ cũ eâ vinculum.

Vbi

Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ ſerie cognati, amici, ſodales: & tot gaudij illecebræ, quas fruſtrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, ſed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia ſua amant & agnoſcunt; aues, nidos. Piſces ipſi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certâ eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti ſiue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quiſquis vir eſt, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam ſapientiam nec ſequor adhuc, nec adſequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

Etiã in aliis animalibus.

——— ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδ᾽ ἐρᾶν ἅπαντας.

** imperat Neceſſitas Amare patriam cunctos.*

CAPVT XI.

Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quam Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

Rationes ex repulſæ.

AD hunc ſermonem renidens Langius, Adoleſcens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine ſuo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quod vltrò offert ſe hic Adfectus & procurrit ante ſigna: quem iam antè aggredi mihi decretum, & ſternere leui haſtâ. Detraho autem illi ante omnia velut ſpolium pulcherrimæ veſtis, quâ malè ſe exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutem eſſe ſcio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria mediam his ſe inſerit? Quia, inquiunt, etiam illa ſanctiſſima & antiquiſſima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, ſed in Naturam ipſam! Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi, tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit? id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpes aliquis ſæpè aut caupo. Fouit? haud paullò molliùs olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc ſege-

Adfectum eum malè Pietatis nomine velari.

Nec Patriam parentis nomine dignãdam.

ſegetes cottidie: & inter magna corpora quibusque nihil imputet Terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus nihil expreſſeris, præter plebeium & inutilem quemdam Opinionis ſuccum. Parentes quidem ij ſoli, qui genuerunt, formârunt, geſtârunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine, caro de carne ſumus. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuſo, quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, ſic effati paſſim. Fateor, ſed ad famam, non ad verum. quod ſi ſequeris, ſacrum illud & auguſtum nomen deo remittes, &, ſi placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiam cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo Caritatis. Sed de nomine, tantum eſt: rem potiùs videamus. quam equidem non totam tollo, ſed tempero, & velut ſcalpello circumcîdo rectæ rationis. Vt enim vitis, niſi amputes, latiſſimè ſe ſpargit: ſic iſti præſertim Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens, Lipſi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique noſtrûm in minorem hanc patriam eſſe: ſed cuius cauſſæ, video, parùm liquidò tibi cognitæ, aut origo. A naturâ enim cenſes vis: reuerà auté eſt à more quodam & inſtituto. Poſtquam enim homines, ex rudi illâ & ſoliuagâ vitâ, ab agris in opida compulſi ſunt, & domos ac mœnia ſtruere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam neceſſariò inter eos exorta, & ſocietas variarum rerum. Terram & fines quoſdam coniunctim habuerunt: templa in promiſcuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, ceremonias, iura, leges. Quas tamen ipſas res ita amare & curare auaritia noſtra occœpit (nec errauit prorſus) vt ſuas. Verè enim ſingulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis poſſeſſionibus, niſi quòd non vnius. At conſortio iſta velut formam, & faciem quamdam expreſſit noui ſtatus. quam Remp. & eamdem propriè Patriam appellamus. In quâ cùm intellegerent homines quantum momenti eſſet ad ſalutem ſingulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui inſtar legum. Hinc factum, vt com-

In deum & parẽtes, Pietas: in patriã, Caritas.

Quæ temperanda eſt.

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

Imò ideò amamus patriam, quia quiddã in eã noſtrum.

Et origo illi, ab amore priuato.

Quem produxit & auxit conſuetudo, ſiue lex.

commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia re ipſâ priuatæ noſtræ opes ſaluæ, illâ ſaluâ; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eam ſiue amor. quem boni publici cauſſâ (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictiſque omnibus maieſtatem patriæ adſtruentes. Ab inſtituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quòd ſi à naturâ, vt tu pertendebas: quid ita non pariter in omnes, & eâdem menſurâ, diffuſus? cur nobiles diuiteſque patriam magis amant, curant: minùs plebeij aut inopes, quos plerumque curarum ſuarum videas, publicâ omiſſâ? Quod tamen aliter euenire certum eſt, in omni adfectu, qui à violento iuſſu naturæ promanat. Denique quid cauſſæ adferes, quòd tam leuis cauſſa ſæpè eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quoſdam ambitio patriâ elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali, relictâ reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam ſedes tranſtulerunt & fixerunt, quæſtus tantùm cauſſâ? Hiſpanorum quot millia quotannis in ſepoſitas, & ſub alio ſole terras, auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipſi, in circumſcribendâ patriâ ipſâ. Adſtringis enim eam ad natale illud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verborum. Petere enim illinc fruſtrà vis inſitas amoris huius cauſſas. Nam ſi genitalis ſolius ſoli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iſſcanum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura, intra iſtos anguſtos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, ſiluani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper eſt, & pænè extra omne cladis aut interitus diſcrimen. Sed non illud profectò Patria eſt, non: ſed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam ſi iure amari à ciuibus vis; fatebor. defendi; agnoſcam. mortem pro eâ ſuſcipi; permittam.

Margin notes: Idq; ſocietatis humanæ cauſſâ. — Argumenta clara, cur nō à naturâ. — Primò, quia non æquiter tāgit omnes. — Secūdò, quia facilis minui, imò tolli. — Reiecta opinio de particulari patriâ. — Non eſſe eā, locū natalē. — Quid verè & propriè ea ſit? — Eaque ciuiliter ſanè defendenda.

mittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.
Dulce & decôrum eſt pro patriâ mori.
magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum aſpicis, vanas falſaſque eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquam hîc poſſe tribui, nullam animo: qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagorâ ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, *Nihil tibi curæ patria eſt? Mihi verò illa patria.* &digitum mentemque in æthera intendamus.

At non muliebriter cō-ploranda.

Sapientum decretum de verâ patriâ.

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui miſeratio. eam nimiam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſsâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo diſpuliſſe hoc ſermone viſus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi ſenex quà monendo, quà docendo. & iam Adfectum illum, qui erga ſolum aut ſtatum eſt, videor temperare poſſe: nondum illum qui in homines ipſos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miſerâ ſorte? Langius excipiens, At iſtic, Lipſi, inquit, non dolor propriè, ſed Miſeratio eſt: quæ ipſa tamen ſpernenda à ſapiente & conſtante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ eſſe non poſſunt, ſi deijcit contrahitque eum non ſuus ſolùm luctus, ſed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ iſtæ Stoïcorum ſpinæ ſunt? inquam. Miſerari me vetas? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui verâ religione imbuti ſumus & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè non feret quiſquam ſerio bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeriâ eſt; quiſ-

Ad miſerationē tranſitum.

Quæ aliena ſapienti.

Nec Chriſtiano quidē prorſus conuenit: ſano intellectu.

quis miſeratur. Vt imbecilli maliq́ue oculi nota eſt, lippire ad conſpectum lippientis: ſic animi, dolere viſo dolente. Defini-

Quid ea ſit?

tur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari? Imò flecti non diſplicet: ſed ad iuuandum, non ad dolendum. Miſericordiam tibi permitto, non miſerationem. Diſtinguere enim ea nunc placet, & recedere paullìſper à noſtrâ porticu, docendi cauſsâ. Miſericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipſi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miſeratio tibi ſubrepit & imponit. At enim humanum eſt adfici, & miſerari. Eſto. ſed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi eſſe cenſes? vtne ingemiſcas? vt ſuſpires? vt verba fracta & tertiata cum lugente miſceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Euclìones poſſum; è quorum oculis mille lacrymas citiùs expreſſeris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noſter verus ille miſericors, non miſerabitur quidem, ſed tamen eadem omnia aut maiora faciet miſeranti. Adſpiciet aliena mala humanis oculis, ſed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, ſed non lugubri aut deiecto. ſolabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potiùs egeno aut lapſo porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumſpectè præſtabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum tranſeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipſe feriatur. Quid hîc rigidum, ſodes, aut durum? & talis omnis Sapientia eſt: quæ procul intuentibus ſeuera & tetrica appâret; cùm propiùs ſucceſſeris, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipſa Amorum dea. Sed ſatis de tribus his Adfectibus. quos ſi in parte tibi deterſi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

Miſericordiã tamen non excludi.

Quid item ea ſit?

Diſcrimen inter vtramque.

Effectus vtriuſque.

Multa Stoicorum παράδοξα, non ἄδοξα.

CAPVT XIII.

Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum: eaque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram ſeriamque pugnam; & omiſſis leuibus iſtis telis & luſorijs, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & ſub ſignis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hęc publica mala: ſecundo, Neceſſaria ea eſſe & à Fato: tertio, Vtilia nobis: poſtremo, Nec grauia nimis, nec noua. Quæ copiæ ſi locis ſuis aptè pugnant & repugnant: etiámne reſiſtere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, ſigna canant. Verum pro Conſtantiâ nunc certamen. Diuiſio & ordo quattuor rationũ, quæ principes.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipſi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente ſint: tum, meo animo, dolor præſertim, qui de rep. ſumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tamquam ſcopum (vt amator, potiri; iratus, vlciſci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) ſoli huic nihil propoſitum reperies, præter ipſum. Ne vaga & libera nimis oratio mea ſit, ſed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. ſed quâ fini, cedo? aut quid ſperas in eo aut ſpectas? Vtrúmne vt rem lapſam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ peſtem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud poſſis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is eſt: quam reprendere & infectam reddere, ne dijs quidem voluerunt eſſe in manu. Et vanus tantùm? imò fortaſſe impius, ſi rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res ſuperas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquem Fortunámve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temerario Stultiſſimũ inter Adfectus, dolorem publicũ eſſe. Quia ſine fine nullo aut ſpe ſuſceptus. Eumdẽ impium: ſi in deũ pugnat. Fortuna expulſa è rebus humanis.

 rario

rario aut cæco impetu ferri miſcerique res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapientiæ habeat, ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira, tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoque vires nullæ ſupra ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum, aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemque, vt ita dicam, ictu ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus, ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vnâ cogitatione complectitur & ſeruat? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis, *Ariſtoteles: Ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκινητὸν δὲ καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe lex, in exercitu imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctumque ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit, erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (ſed cura tamen ſecura) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem eſt, quod prouidentiam hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem poſſit, nemo quærere, niſi qui obſurduit & obbrutuit contra Naturæ vocem omnem & ſenſum.

Prouidentia ſtabilita.

Cuius immenſa capacitas, celeritas, immenſæ vires.

* Libello περὶ κόσμου. quẽ Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrũ.

Deſcriptio Prouidentiæ.

CAPVT XIIII.

Nihil hic geri, niſi prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè ſuper iȷs queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

Argumētum à prouidentiâ in rem præſentem.

QVOD ſi benè imbibiſti, ſi gubernatorem illam vim inſerere ſe atque inſinuare, & vt cum poëtâ loquar,

——— *ire per omnes*
Terrasque tractusque maris,

ſeriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà eſſe poſſit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipſa prouida mens, quæ cælum hoc cottidie voluit reuoluit, ſolem ducit reducit, fruges promit recondit: caſus iſtos & viciſſitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm, & nobis commoda, ſubmitti cælitus putas? imò triſtia etiam, & incommoda: necquidquam omnino in hac grandi machinâ geritur, turbatur, miſcetur, (peccatum excipio) cuius non cauſſa & origo à primâ illâ cauſſâ. *Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demiſſa ſupernè eſt (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot abſorpſit, à *Prouidentiâ* eſt: quòd alibi peſtis multa millia hominum demeſſuit, ab iſtâ: quòd cædes & bellum apud Belgas, ab eâdem iſtâ. Diuinitus Lipſi, diuinitus immiſſæ omnes iſtæ clades: ideoque benè & ſapienter Euripidi *ξυμφοραὶ θεήλατοι dictę. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerùm humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occaſus, ab illo Sole.

Ab eâ enim clades & malá immitti.

*Omnium rerum diſpenſatores & adminiſtri in cælo.

*clades à deo immiſſa.

Indignum verò vt in eam homo inſurgat.

Itaque tu nunc cùm fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas, quis, & in quem, indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetuſtas gigantes quoſdam fabulata eſt, qui diuos deturbare aggreſſi de ſuâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, iȷ eſtis. Si enim hæc omnia non permiſſa ſolùm à deo, ſed immiſſa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quam ſceptrum illi (quod in vobis eſt) eripitis, & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, ſidera, elementa, & omnia hæc ſæcla animantum, parent non inuita & obaudiunt ſu-

Cetera enim omnia creata parent.

premæ illi legi: nobiliſſimum rerum homo, ſolus in conditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes, ſequerêre non quò voluntas impelleret, ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritum illum ſequi recuſas, temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà. quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemque ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus, ſi is qui cimbam ad rupem alligauit & funem idemtidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat, cùm ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in caſtris, audito viæ ſigno, vaſa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit, & in hac militiâ ſequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus:* DEO PARERE, LIBERTAS EST.

Sed & ſtultè quia inſurgit ſine effectu.

Omnia enim illa mens trahit.

Ideò ſpontè parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

CAPVT XV.

Ad ſecundum pro Conſtantiâ argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſſitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

HOC firmum, Lipſi, & Vulcanium planè ſcutum contra omnia externa: hæc *aurea illa arma*, quibus tectos, Plato pugnare nos iuſſit in caſum & Fortunam. Deo ſubijci, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius pias & felices copias quoniam ſatis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod eſt ſub Neceſſitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim fulminatricem. Rigida enim & infracta iſta vis, quæ omnia domat, ſuperat: & cui mirabor, Lipſi, ſi reſiſtes. Thales interrogatus olim, * τί ἰσχυρότατον; rectè reſpondit,

A neceſſitate argumentum alterum.

** Quid fortiſſimum?*

dit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & ſermo de eâdem vetus etſi parùm caſtus, * τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Prouidentiæ nunc attexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata. A deo enim eiuſque decretis Neceſſitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *ſanctio, & immutabilis Prouidentiæ poteſtas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato. A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt inſitâ quadam vi ad mutationem ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, internæ & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice, grandia, parua; manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta autem ea, mors & interitus. quibus Peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors ijs neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clariùs videâs ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecũm peregrinari per magnum hoc vniuerſum.

Neceſſitas. omnia enim vincit.

** ne deos quidem cogere poſſe Neceſſitatem.*

Quid ſit Neceſſitas?

Quotuplex in noſtra hac re?

Inſita rebus & innata, primò

Quia ad mutationem omnia & interitum.

CAPVT XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouincijs, & regnis. Denique gyrare hic omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

AETERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum.

Exemplis ſuperis inferiſque id oſtenſum.

——— μόνοις οὐ γίγνεται
Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε·
Τὰ δ᾽ ἄλλα συγχεῖ πάνθ᾽ ὁ παγκρατὴς χρόνος:

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quæ miramini, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur & cadunt.

** uni deo Numquã ſenectus, atra nec mors imminet: Sed alia miſcet domitor ætas omnia. Sunt Sophoclis verſus.*

A cælo & aëre, initio facto.

cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cæleſti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, variâ formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi, & nouæ ſtellæ.* Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἕσπερον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum*. Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidie: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa, quæ perennia dicimus, & fontes, aliâs perijſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deijcitur: & vt ea non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atque vt interire eum totum poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidie per partes. Iam ſi Terram intuetis, quam vnam immobilem voluerunt, & * vi ſuâ ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit! Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Burren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, * duas inſulas cum opidis viriſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidie & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauiâ ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis.

** Anno lxxij. quod ſupra omnem elementarem regionem fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.*

Ab aquis & mari.

A terrâ.

** Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc ſine pugna & aduerſitas inter elementa.

** In Zelandiæ partibus.*

Si elementa pereunt, quanto magis quæ ex ipſis?

iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque * domina & falsò Æterna vrbs, vbi eſt? obruta, diruta, incenſa, inundata; perijt non vno leto, & ambitiosè hodie quæritur nec inuenitur in ſuo ſolo. Byzantium illud vides, quod ſibi placet * duplicis imperij ſede? Venetias illas, quæ ſuperbiunt mille annorum firmitate? veniet illis ſua dies: & tu noſtra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet conſtruitque, & (ſi fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plaſtes, varias ſibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Optimè adhuc loquor & vrbes: ſed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit, & Aſſyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingenijsque: ſors ea in Europam tranſlata. quæ tamen ipſa, vt corpora inſtante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præſentiſcere magnum ſuum caſum. Quid ampliùs & numquam ſatis miremur, hic à quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis ſeneſcit: & vt Anaxarchi exploſæ olim fabulæ iterùm applaudamus, ſurgunt alibi ſuccreſcuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehenſa Neceſſitatis lex! abeunt omnia in hunc naſcendi pereundique fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machinâ eſt, nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, &, vt in Oceano æſtus. Tu ſurge, tu cade. tu impera, tu ſerui. tu occultare, tu emerge: & eat hic rerum in ſe remeantium orbis, quamdiu erit hic Orbis. Germani feri olim fuiſtis? nunc miteſcite ante omnes populos Europæ. Britanni inculti & inopes? delicijs & diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floreat? nunc iaceat. Italia ſceptrum tenuit? nunc ſeruiat. Vos Gothi,

Vrbium magnarum exitia aut excidia.

* Romam ſentio.

* Romani & Turcici.

Concluſio, & per congeriē, mutationum exempla.

Gothi, vos Vandali, vos fæx Barbarorum prodîte è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeſte etiam pelliti vos * Schythæ, & potenti manu paulliſper habenas temperate Aſiæ atque Europæ. Sed iſtiipſi mox diſcedite, & ſceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim?an Solem neſcio quem noui imperij ſurgentem video ab Occidente.

* *Ob Turcas dico, qui ex illis.*

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſſitatem quæ à Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pænè expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clarâ luce poſuiſſe ludibria rerum humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? * Τί δέ τις; τί δ' οὔ τις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoriâ leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi aſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladijs, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, * ἡσύχῳ ποδί. Ac principio Fatum aliquod in rebus eſſe, non tu Lipſi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignoſce, inquam, ſi remeligo tibi obijcior in hoc curſu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego ſperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno ſpiritu diſflauerim, vt folia ventus. Langius ſeuero atque adeo minace oculo, Temerarie & inconſpecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: niſi vnâ vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus eſt, Prouidentia eſt: ſi hæc, Decretum

* *Quid eſt aliquis? quid nullus? vmbra ſomniū, homo.*

Deflexum ad alteram Neceſſitatē, reſpectu Fati.

* *modeſto pede.*

Probatū initio Fatalem aliquā neceſſitatem eſſe: Ex indiſſolubili iſto nexu.

[illegible] & ordo rerum: ſi iſtud, firma & rata neceſſitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut quâ ſecuri ſcindis hanc catenam. Deum enim & æternam illam mentem, non aliter concipere nobis fas, quàm vt ſcientia & prævisio in eo ſint æternæ. Eumdemque fixum, firmum, immutabilem, ſemper vnum & ſui ſimilem ſentimus: in ijs quæ ſemel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Quæ ſi vera fatêris (& fatearis neceſſum eſt, niſi rationem omnem exuis & ſenſum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota eſſe, ab æterno in æternum. At ex eo neceſſitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam lippis & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior ſententia ſit inter gentes. omnibusque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulſit, his & Fati. Vt ijdem illi primi pu[illegible]nculi, qui homini illum aperuêre, præluxiſſe pariter videantur ad iſtud. Homerum ecce adi & audi, primum & ſapientiſſimum poëtarum. mentior, ſi aliam magis orbitam diligens illa Muſa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec degenerat reliqua poëtarum ſtirps à ſuo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è noſtris, Virgilium vide. Ad hiſtoricos? [illegible] omnium illę voces, Fato hoc tale accidiſſe, &, Regna [illegible] ſtabilita Fatis. Ad philoſophos? quibus cura maior [illegible] & tuendæ contra vulgum veritatis. At illi cùm in pleriſque alijs diuerſi ierint, ſtudio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox ſemitas ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quaternionem videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tamquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgo confuſio hîc & error.

** Non etenim diuûm mens vertitur æternorum.* Homeri verſus.

Fati impreſſa quædam omnibus notitia.

Homerus verè ſapiens poëta apud ſapientes. Dux ad Fatum. Quem ſecuti ſcriptores reliqui.

Philoſophi penè omnes in Fato conſpirant. Sed de natura eius, quadripertitæ ſententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

Fatum Mathematicum, quid?

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores: interque philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille * Mercurius. qui Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: Πρόνοιά ἐστι αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δύο δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ἀνάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ. τῇ δὲ εἱμαρμένῃ, ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσι τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. *Prouidentia eſt perfecta & abſoluta ratio cæleſtis dei. cui duæ cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum. Et Fatum quidem ſubſeruit miniſtratque Prouidentiæ, ſimul & Neceſſitati: at Fato ipſi, ſubſeruiunt ſtellæ. Nam nec Fati vim effugere quiſquam poteſt, nec cauere ſibi à vi & potentiâ ſtellarum. Hæc enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus.* Et in eâdem ſtultâ naui (hodie pudor Chriſtiani nominis!) Aſtrologorum ferè vulgus. At naturale Fatum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM QVAE (niſi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM. Ariſtoteles in hac parte: ſi * Alexandro Aphrodiſienſi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophraſtus, qui clarè ſcribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάστου φύσιν, *Fatum eſſe, vniuſcuiuſque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & ſine alienâ vi cauſſis, Fato. & retrò, Quòd homo ſerpentem gignit aut monſtrum, * præter Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adſurgit quidem. quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat?

* *Etiam Platoni inclinare iſtuc videtur in Timæo.*

Fatum Phyſicum quid?

* *Nam ipſe Ariſtoteles ſiles. excipio De mundo, vbi aliter.*

* *Ita Virgilio & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, ſcriptum.*

dat Fatalis in * diuinis vbique ferè Aristoteles est: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi videtur & maius cælesti aurâ. Quin hoc ampliùs in Græco scriptore lego, Aristotelem censuisse, τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρό-πον δὲ αἰτίας συμβεβηκότα πως τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις: *Fatum non esse caussam, sed modum quemdam caussæ accidentem ijs quæ à Necessitate ordinata*. Cor philoſophi! qui Fortunam Caſumque ſeriò numerat inter cauſſas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stoïcos meos venio (non enim diſſimulo, in pretio & amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. Quod definiunt cum Senecâ, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVMQ., QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut cum * Chryſippo, δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. *Vim ſpiritalem, ordine Vniuerſum hoc gubernantem*. Nec absurdæ definitiones illæ nimis à recto aut vero, ſi ſanè & modeſtè interpretere. vti nec tota fortaſsè eorum ſententia, niſi iupridem eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt illis hoc impia. &, Quòd deum ſubijcem faciunt trigis fati: &, Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fidenter eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum, quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias; eſt etiam, vbi magis ſaniora. Seneca ſanè, porticus illius tibicen haud infimus, in illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentiâ: *Eadem neceſsitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſsit.* Et indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen veríque Stoïci, apertâ fronte profeſſi numquam iſta. aut ſi quid tale ijs elapſum in calore illo, vt fit, disputandi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm ſententiâ. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & eneruauit eam ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca [illegible] deum Fato ſubijcit (ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum accessere, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum.

* Vt qui nec Prouidentiam planè, & planè fatis adſeruat, ſed obiter aliquid in Ethicis.

Quid Fatum Stoicum.

* Cuius etiâ alia definitio in Agellij lib. VI.

In quo aberrêt hic Stoici.

Deum Fato ſubiicere videntur.

Tollere humanam libertatem.

Sed reuera non penitus ea ſenſerê.

Nam Fati nomine ſæpe aliter abutũtur, & Prouidẽtiam, imò deum ipſum intellegunt.

Deum. Itaque Zeno cùm definiſſet εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταὐτὰ, καὶ ὡσαύτως: *Vim ſecundùm eadem eodem modo materiæ motricem*: addidit, ἣν τινα μὴ διαφέρειν καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν: *quam nihil interſit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixiſſe.* Et Chryſippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας: *Prouidentiæ æternam rationem.* Iam Panætius Stoïcus θεὸν ἀποφαίνεται τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè * Seneca: *Quoties voles,* inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia Stator Stabilitorque eſt. Hunc eumdem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ ceteræ pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit. Neque abijt hac parte à Stoïcis ſcriptor ille * magnus ad regem Magnum: Οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tamquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent, nihil tamen impij. & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato. Illud quidem elogium ſeriò Stoïcorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad æetherea illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: credo, à laudabili bonoque ſtudio fuit, cæcos mortales à cæcâ Dea reuocandi, Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab ijs fortiter exploſum, ſed & * nomen.

* *Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.*

* *Ariſtoteles De Mundo.*

Alta & erecta Stoïcorum ſecta & quæ tales gignit.

* *Vti & ab Auguſtino li. I. Retract. cap. I.*

CAPVT

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentia differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim ego nimis aut ſubtiliter ſcruter * τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Ad meum vero Fato adfatum mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adſeuero non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Abhorrent veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere [illegible], trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à Fando: nec aliud propriè, quàm * *dictum & iuſſum diuinum*. At nec ipſum illud eſt, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, ſiue cum illuſtri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ. CAVSARVM. ſiue noſtris verbis, obſcuriùs ſed ſubtiliùs: INHAERENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Non Prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodie (venia [illegible] in libero veri ſtudio ſit) non prorſus adſentior, qui id cum Prouidentiâ ipſâ, re & nomine miſcent. Scio arduum imo temerarium, ὑπερούσιον illam & ὑπερουράνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adſtringere, & quidquid ad illum. tamen vt humanæ mentis captus eſt, perſeuero aliud Prouidentiam eſſe propriè, aliud noſtrum Fatum. Nam Prouidentiam ipſam aliter capio aut conſidero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuerſa, indiuiſa, ſtipata, &, vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipſas magis deſcendere videtur, in ijſque ſingulis ſpectari. vt inquam ſit digeſtio & explicatio communis illius * Prouidentiæ diſtinctè & per partes. Itaque illa in deo eſt, & ei ſoli tri-

E buitur:

* *Triceſimas quæ in orco.*
quod adagiû malè vertit, malè cepit noſter Deſiderius.
Fati nomen an, & quare, nobis licitum.
* *Priſciani verba. & ſimilia Varro.*
Veri Fati finitio prior, ſimplex.
Altera implicatior ſed ad rei vim expreſſior.
Idemque id cum Prouidentiâ?
Non videri.
Prouidentia coniunctim conſideratur: Fatum partitè. illa in deo, hoc in rebus.
* *Hac vi explicarent, alij triplicē Prouidentiam fecere vt Platonici & Plutarchus. quâ diuiſione nihil opus.*

buitur: hoc in rebus, & ijs adſcribitur. Tricari tibi videor, &
** Milium terebrare.*
quod ille ait, * κέγχρον τρυπᾷν.? Imò ſumo hæc, Lipſi, è medio ſermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quam vt dicamus, *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc eſſe regni illius aut opidi fatum*. At de Prouidentiâ nemo ſic loquetur: nemo, inquam, rebus ipſis eam attribuet, citra impietatem aut iriſum. Benè ergo dixi, in deo illam eſſe: hoc à deo quidem, ſed intellegi in rebus. Addo ampliùs, Prouidentiam etſi reapſe à Fato indiuulſam,
Prouidentia melior Fato.
tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſerimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemque nominis retenti contra nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti
** Minutius, Iſidor. Orig. VIII. cap. VI. Quin & Thomas Aquinas libellum de Fato ſcripſit & inſcripſit.*
* Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in ijs ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum
Vlterior totius definitionis explicatio.
ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuique rei im-
Fatum res non violat.
preſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſarijs, neceſſario: in naturalibus, naturaliter: voluntarijs, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem
Ordo cauſſarum in Fato.
nexumque cauſſarum intellego, quas Fatum definit. In Loco &
Adſtrictio eius ad Locū & Tempus.
Tempore, miram illam & numquam explicandam vim, quâ omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis, ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium regno eijci? fiat: ſed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæſarem interfici?

ſed in Curiâ etiam, & ad ſtatuam Pompeij. locum vides. Dominum à ſuis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam fruſtrà vitabat, iunctâ. tempus vides.

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stoico fato quattuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati. itemque deum nec συναίτιον mali nec auctorem eſſe.

SATIN' hæc capis adoleſcens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim illud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi crede, metuebam: & tam expenſa ac ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti. Dabo lucem: illud modò ediſſere, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio prorſus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum diſiungis. quod quidem foribus & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & potius valentius admittere. Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, vt ſit. Non enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stoïcorum induco! nec * anus illas recoquo diu exſtinctas: ſed illud benignum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubijciunt, nec Iupiter ipſe apud Homerum, cùm maximè vellet, Sarpedonem eripere potuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus & tranſiliendis cùm libuerit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarum naturalium conſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (quoniam prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpè citra, imò contra naturam agit:) nec ab æterno; quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Ortæ enim illæ certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον tollere videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitumque admittimus in euen-

Quidquid hic diſputo; prudentum iudicij eſto. corrigam monitus & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinacia.

Fatū verum videri cum Stoico mixtum.

* *Parcas intellego.*

Sed diſcretū tamen his terminis.

Primo, quòd Deus nobis ſupra Fatum.

Secundò, quòd cauſſæ nobis non æternæ.

Tertiò quòd contingentia nō tollimus.

Poſtremò, quod libertatem quâdam homini permittimus.

euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Caſus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Neceſſitatis ſcopulum non allidamus. Fatum eſt? ſed prima nempe cauſſa. quæ adeò ſecundas mediasque non tollit, vt non niſi (ordinatim quidem & * ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter ſecundas, etiam Voluntas tua eſt: quam fuge credere, vt deus * ille cogat aut tollat. Hic error omnis in iſtâ re, hæc nubes. nemo ſcit aut cogitat ſe velle, quod vult Fatum: & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, ſine corruptione rerum. Sicut ſupremum illud cælum inferiores omnes orbes ita ſecum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vllâ vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt, vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coegit, ſciuit, non * ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hic noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi quòd petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & diſſerendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus præuidit peccaturum me, nec falli præuiſio illa poteſt, non neceſſario peccem? Fateor, * neceſſariò: ſed non pro tuâ mente: liberâ voluntate hic interueniente. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt libere: igitur neceſſariò libere peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterùm, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed nō niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente & ſinente. Nec eius hìc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilem & claudum: quòd impello, à me eſt, quod debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quòd tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt,

* vt plurimum.

* Acutè Auguſtinus: Nō enim volunt ac cogi poteſt vt velit quod non vult: non enim vellemus, ſi nollemus.

* προγινώσκει πάντα, ἀλλ' οὐ πάντα προορίζει. Damaſcenus

* Neceſſitate ſequela.

[illegible] venenum. quid dices? à terrâ hoc eſſe, an potiùs ab [illegible] vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum [illegible] eſt. & à deo quidem quòd mouêre; à te & in [illegible] malum. Denique vt concludam de hac Libertate: [illegible] ultor eſt, & funem ducit in mundi iſtâ cho- [illegible], vt partes aliquæ noſtræ ſint volendi ſemper aut no- [illegible] non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem reli- [illegible], quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, [illegible] in naui ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere [illegible], ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat [illegible] in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant [illegible] noſtræ & tranſcurrant, non viâ eam eijciant [illegible]. Temperabit & habenas moderabitur ſemper ſupre- [illegible]: & quo viſum erit cumque, currum hunc diri- [illegible] quo iam fræno.

Capvt XXI.

[illegible] tractationis de Fato. monitum periculi plenam & ancipitem [illegible] non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vi- [illegible] mo [illegible] nantur à Neceſſitate.

S[illegible] ego iſta? verto proram, & remoueo me ab hac [illegible]dì, quæ multorum ingenia abſorpſit. Ciceronis [illegible] video, qui Prouidentiam * maluit tollere, [illegible] aliquid de humanâ libertate. *Ita dum homines* [illegible] eleganter antiſtes Hipponenſis) *fecit ſacrilegos.* Q[illegible] etiam hodie natant in hoc freto, & diſputatio- [illegible] bus abripiuntur? Quorum periculis moniti, [illegible] legere, Lipſi, nec altè penetremus nos in hoc [illegible] olim interroganti multa de dijs, percommodè [illegible] *cætera quidem neſcio, illud ſcio, quòd odere curioſos.* Idem [illegible] quod aſpici vult, non inſpici: credi, non cognoſci. [illegible] illud eſt, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσί. meliùs ad Fatum [illegible] de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. cetera, [illegible], ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam, iam [illegible] hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) [illegible] agnatim malis Publicis credas, & in illa ſola-

* *In libris De diuinat.*

Ignem ſub cinere eſſe, hæc de Fato.

Non nimis cõmouenda.

* *De dijs hoc dic, eſſe.*

Ad vt liceat ſaltẽ noſtr m app[illegible]anda.

tium aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curioſè de libertate arbitrij quærere, aut ſeruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſupra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certe immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduerſum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum quod dolores iſtos omnes non pungit, ſed iugulat; non minuit, ſed tollit. Vt vrticam ſi contanter attingas, adurit; ſi fortiter, hebeſcit: ſic luctus iſta aſperitas increſcit, ſi lenioribus remedijs attractes; ſi duris & fortibus, cedit. Neceſſitate autem nihil fortius eſt, quæ ſolo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non ſolùm poteſt, ſed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleſte iugum potes, non potes excutere.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

Deſine fata deûm flecti ſperare querendo.

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quàm velle quod ipſa cogat. Eximiè * eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν εἰς μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. *Inuictus eſſe poteris, ſi in nullum certamen te dimittes, quod in te non eſt vincere.* At talis agon iſte cum Neceſſitate eſt: quem quiſquis ſuſcipit, ſuccumbit: & quod magis mirere, ſuccubuit, priuſquam ſuſcepit.

* *Epictetus in Enchirid.*

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

Et ſermonis pauſam hîc aliquam faciente Langio, aliquis erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutius ſpirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum ſequi, audeo neceſſitati obſequi: & videor cum Euripide poſſe dicere,

> * Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
> Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ.

Æſtus tamen vnus eſt turbidæ cogitationis, qui me iactat quem Langi ſiſte. Si enim Mala publica a Fato, nec vinci poſſit

* *Potius ſacra illi fecerim, quàm percitus irâ, ferre calcibus ſtimulos velim, Mortalis ipſe cælico pugnans deo.*

[illegible] quid vltrà de patriâ aut pro eâ laboramus? cur [illegible]ri illi magno & indomito permittimus, & ſe[illegible] quod dicitur, manibus cōpreſſis? nam tuo quoque [illegible]m auxiliū omne & conſiliū, aduerſantibus fatis. [illegible]és, Per contumaciam aut proteruiam adoleſcens, [illegible]o abis & à vero. Fatis hoc eſt obſequi, an oppedere [illegible] Sedebo, inquis, manibus compreſſis. Benè habet. [illegible]ne labijs. Quis enim vnquā tibi dixit, Fatū merum [illegible] a[illegible], ſine mediâ & auxiliante cauſsâ? Liberos tibi tol[illegible]ſt: ſed ita vt in vxoris tuæ horto priùs ſeras. A mor[illegible] ſed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. [illegible] & ſeruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ [illegible] ſi Fatum eſt; hoc quoque Fatum, propugnari eam & [illegible] ad portum peruehi vis, manū remis admoueas opor[illegible] expandas: non vt otioſus captes & exſpectes ab alto [illegible]m. At contrà, ſi Fatum illam ipſam patriam tuam perire: [illegible] Fato videlicet iſta quoque, quæ ad exitium humanâ viâ [illegible] Plebs cum proceribus, & inter ſe, erit diſcors. nemo pa[illegible]rus, nemo imperare. ſtrenui linguâ multi, ignaui omnes [illegible]e in ducibus ipſis non conſilium, non fides. Verè [illegible]: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare conſi[illegible]ia corrumpit.* Itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumque [illegible]am mutaturus eſt deus, conſilia corrumpat: efficiatque, quod [illegible]rimum, vt quod accidit etiam meritò accidiſſe videatur.* Nec [illegible] ſtatim delabere, vt extrema fata vrgere patriā tuam [illegible] Qui enim noſti? & quî ſcis an concuſſio & cōmotiun[illegible] tamen ſit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. [illegible], iuxta vetus verbum, anima huic ægro eſt, ſpera. [illegible] certis clariſque indicijs fatalis mutatio apparebit: [illegible] iudice valebit illud, * μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exēplum [illegible]eram: qui cùm Athenas Piſiſtratus occupaſſet, vi[illegible]atum omnem fruſtrà eſſe pro libertate; arma & ſcu[illegible]s Curiæ ponens, *O patria*, inquit, *tibi & dictis &* [illegible]*us ſum*: atq; ita domū abijt, in poſterū quieturus. [illegible] de deo, de tēpori: &, ſi bonus ciuis es, te ipſum [illegible] & melioribus fatis reſerua. Quæ nunc perijt liber[illegible] poteſt. & patria quæ corruit, reſurgere labenti æuo.

Obiectio contra Fatum, pro ignauis.

Remota & oſtenſum, cauſſas medias Fata præcedere.

Fata bona aut mala, ſine miraculo: & per ſuetos modos.

Belgicam hanc vide.

* Velleius Paterculus hoc lib. II. De Cæſare, & Varo.

Nō deſperādum ſtatim, velut ſi infeſtum Fatum.

Tentanda priùs omnia.

* Cum Deo non pugnare.

Sed cū modo, quem illa Prudentia definit.

æuo. Cur temerè abijcis animum, aut deſpondes? Ex illo pari Conſulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populuſque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non deſperaſſet. Ceterùm ſiue titubat illa tantum, ſiue cadit: ſiue perit, ſiue prorſus interit: ne nimis adfligere, ſed Cratetis excelſum illum animum indue, qui quærenti Alexandro, *An* * *patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus?* reſpondit. *alius Alexander iterùm eam fortaſſe diruet*. Hæc ſapientum, hæc virorum.

Concluſio, & generalis admonitio pro Conſtantiâ.

** Thebas.*

——— * *ἄλγεα δ' ἔμπης*

Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

** Dolores autem in animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.*

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vnà perijt: ſic te citius, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrimis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuere fores. & puer ecce rectà ad nos introijt, qui à Læuino Torrentio miſſus, vt admoneret de horâ cænæ. Langius velut expertectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clam elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi injiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim * θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturo. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus: cras ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati ſermonis cauſſa.

** Deorum cibum.*

IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

SEQVENTI die, viſum Langio abducere me ad ſuos hortos. Quos impenſo ſanè ſtudio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs ſitos, in depreſſiore loco, ad ipſum Moſam, *Langij hortenſe ſtudiū.*

Quod per amœnam vrbē leni fluit agmine flumen. *Ennij verſus.*

Itaque cùm occupaſſet me ſatis manè in cubiculo, Ambulamusne Lipſi? inquit. an quies tibi magis cordi & ſeſſio? Imò ambulatio Langi, inquam, ſi tecum. ſed quò imus? Si placet, *Itio noſtra ad hortum.* ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata tibi in hoc æſtu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia popoſcimus, ſumpſimus; iuimus, iniuimus. Cumque in ipſo aditu, oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex, quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hic habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes *Eius pulchritudo & nitor.* profectò magis nitent in ſerenâ nocte, quàm hi tui ſcintillantes micantesque varie flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propius accedens, & flores quoſdam naribus oculiſque admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nautea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè

cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterùm, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim, quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non elegantiù teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Deinque delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Hortorum ſtudium videri ingenitum.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à naturâ ipsâ. Cui argumentum, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam

Optimos enim ad ſe traxit, & trahit.

ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos:

Antiquitas horti culturę.

quos Deus ipſe primo homini domiciliū attribuit, & velut ſedem beatæ vitę. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, & Tantali, & Heſperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certisq; hiſtorijs, reperies Cyri regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis aërios penſileſque flores, & Maſaniſſæ nouum & celebré cultum, Africâ mirante. Iam, inter priſcos Græ-

Inſignes in eà viri dediti.

cos Romanoſque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſtis alijs curis, ſoli in hac curâ? in illis quidem: vno verbo, pleroſque philoſophos & ſapientes. qui remoti ab inſano foro & vrbe, hortorum ſe ſpatijs ſepibusque clauſerunt. At in iſtis; Tarquinium regem video iamtum priſcâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem, & papauerum capita reſecantem: Catonem Cenſorium agnoſco, in re hortenſi deditum, & de eâ ſeriò ſcribentē: Lucullum, poſt Aſiaticas victorias, in ijſdem otiantem:

tem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, ſuauiter hîc ſeneſcentem: & Diocletianum Principem, olera ſua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipſo, ſimplices omnes & ſine malâ ambitione animas, ſcio fuiſſe in hoc cultu. Eſt enim profecto arcana quædam & congenita nobis vis, cuius intimas cauſſas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit non nos tantùm, qui propendemus; ſed illos ipſos ſerios & ſeueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes, & hunc inferioris Mundi mundum, ſine tacitâ quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemque percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, imò paſci. Oculos ſenſumque: fatebuntur non alibi libentiùs ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quæſo te, paullulùm hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemmâ protuberantem; vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentem; denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat ſe molli aliquâ cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. adſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars æthereæ auræ infuſa ob alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens, flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis vere fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre: & cum vagâ quadam allucinatione, curarum hîc omnium falli & laborum.

Voluptas interna & myſtica in hoc ſtudio.

Quæ animũ & ſenſus faſcinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum laſciuiâ: &

In odoris fragrantiâ.

Votũ meum.

CAPVT III.

Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignaniam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe: & Sapientiam ipſam altam in ijs & educatam.

CVM dixiſſem hæc acriùs, & voce vultuque accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpureamque Nympham: ſed vereor, vt ames immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita, vt vana pleraque in ijs mirere, aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obſecro vt quid? vt ne te quoque eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæſitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater ſuum gnatum. Hi ſunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam diſcurrunt: idque ſeminis exigui aut bulbuli cauſsâ. Hi, quibus ægrius ſit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riſerit aliquis, qui piſcem ſuum atratus luxit? iſti plantam. Iam ſiquis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus eſt, vt oſtentat! vt alij competitores æmulantur, inuident! è quibus non nemo triſtior domum diſcedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? niſi hilaram hanc quamdam inſaniam eſſe: nec abſimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas ſuas & ſigilla? At eorumdem induſtriam in hortis etiam cognoſce. Sedent, circumambulant, oſcitant, dormiunt. nec aliud. prorſus vt non otij ſui ſeceſſum hunc habeant, ſed deſidiæ ſepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgijs veri arcanique horti. quem modeſtæ voluptati natum ſcio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, ſiue adepta ſiue amiſſa? Imò æſtimo res ſuis pretijs: & ſepoſito lenocinio illo nouitatis, ſcio herbas eſſe, ſcio flores:

Hortenſiorũ ſecta: & ea iſtiſa.

* *Hortenſiũ. qui lugubria ſumpſiſſe dicitur ob murænam.*

Deflexum ad verum hortorum vſum.

flores: id eſt breuia quædam & fugacia, de quibus aptiſſimè poëta princeps

Qui non in æſtimatone florum.

* Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

* *Zephyri ſpirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.*

Itaque non ſperno eas ſiue delicias ſiue elegantias (& exemplum vides:) ſed hoc à mollibus Hortenſijs iſtis muto, quòd ſine curâ hæc talia conquiram: ſine curâ habeam: ſine curâ amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus, quod ſine actione vllâ agat, ſine labore vllo elaboret. *Numquam minùs ſolus ſum*, aiebat ille, *quàm cùm ſolus: numquam minùs otioſus, quàm cùm otioſus*. Vox egregia, & quam auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quemdam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctaſque animas? hortis delectantur. & in ijs diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de naturâ debemus: vmbriferæ Academiæ, de moribus: & ex hortorum ſpatijs diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cùm liber & ſolutus videt ſuum cælum, quàm cùm ædium aut vrbium carceribus tenetur incluſus. Hic mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantiâ, de vitâ & morte diſputate. En Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores, longâ intentione hebetatos oculos, ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Muſarum mihi domus eſt, hæc Sapientiæ meæ gymnaſium & palæſtra.

Sed in quiete & laxatione honeſtâ animi.

Aptiſſimi enim illi ad ſeceſſum.

Ad captandam auram.

Domus ideò olim Sapientum.

Scriptioni & meditationi litteratæ apti.

Sed inprimis exercitio Sapientiæ.

læſtra. Illîc aut ſeriâ arcanaque lectione pectus impleo: aut ſemente quâdam obſero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, ſic ex ijs pręcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemque Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes ſeruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, ſtudia profanæ plebis deſpicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipſum exuere mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me cenſes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis ſceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Aſiæ tyrannus claſſe nobis an terrâ minetur? aut denique

—— quid ſub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clauſus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus ſecurus pręter vnam, vt fractũ ſubactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo ſubijciam, & animo ceteras res humanas. Vt quãdocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compoſitâ nec mæſtus eum excipiam: abeamque ex hac vitâ non vt eiectus, ſed vt emiſſus. Hæc muginatio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gazâ Perſarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus, vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliquâ imitari mihi fas: & per veſtigia iſta ſerpere, etſi longo interuallo. Langius velut caſtigans, Imitari? inquit, imò ſuperare. nec ſequi tibi ſolùm hîc ius, ſed præire. Parùm enim,

Omnibus ad Conſtantiam v. a patet. Lipſi, parùm in hac Conſtantiæ & Virtutis viâ ipſi nos promouimus: nec fortibus bonisque pares adhuc ſumus, ſed proiectè

molli-

mollibus aut malis paullò fortaſſe firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini, quæ rectà ad firmitudinem & Conſtantiam ducit. Via quam dico, Sapientia eſt, cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæſo moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & nouem iſtæ deæ? placet. ſcio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, * *non ante idoneum cui diuina ſemina committantur.* ſed illud non placet, ſi in his adhæreſcis, eaque vna tibi ſtudiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hęc noſtra eſſe debent, non opera ruia, non meta. In conuiuio aliquo ſi aſſediſſes, non bellaria ſolùm & placentas guſtares, credo: ſed ſtomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poetarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philoſophię dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumnière) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluenteſque Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuriâ ridentur, qui relictâ Penelope conuertère ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior, O virum ſapientem! & iſta optima, O virum bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, ſed Sapere & Facere.

Quæ eſt, Sapientia.

Damnata igitur Philologia ſola.

* *Auguſtini verba & ſententia, lib. 1. De Ordine.*

Niſi Philoſophia adiungatur.

* Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ!

ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſico cœtu, qui & ſe dedecorant, & omne nomen litterarum? quidam, quia flagitijs & ſceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, μετέωροι, & nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcunt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinoſque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit, *Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum:* ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorumque adeò nulla cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tamquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere

* *Quàm ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſiet?*

Curiæ noſtrę ſordes:

Aut ineptiæ.

Quâ verâ ſint litteræ?

ea,

ea, aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi alijs velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudioſè eluis: cùm animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Ad eam adhortatio. Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi ſpeciemque ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidumque tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ mentis.

Capvt v.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

Ardorem mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te mi ſenex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbitâ ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Lan-
Non votis ad Sapientiā iri. gius velut increpans, Itáne voues potiùs, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis, è fœminâ in virum tranſijt, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oporte-
* σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει. tet, & * manum moueas, quod aiunt, vnà cum Mineruâ. Quære, lege, diſce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: ſed tu quoque,
Reditio ad ſermonem abruptum. ſodes, adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe, quod inuitatio malè abrupit. Ad Conſtantiam inquam redi: cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt me includar iterùm in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc loco, quem otio meo ſcire debes, non negotio conſecratum. Denique aliàs decurremus illum curſum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus ſapienti huic ſermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum eſt; & menſu-

menſula in eâ, tamquam ara: ad quam ſedentes, ritè faciamus huic Diuę. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Iſtud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum ſederunt, in veſtibus ipſis referunt ſecum odorem loci: ſic mihi ſpes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhæreſcat, ab inceſſâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus ſit, inquit: tamen, Lipſi, eamus. Non enim diſſimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges, cùm manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fœcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Et cum ijs verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit. ego priùs ad pueros conuerſus, Heus vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtium illud in primis obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fœminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquam geſſiſti? inquit. ita baſilicæ publicæ & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

Amor & ardor diſcendi, nota bonæ indolis.

Capvt VI.

Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere, qui æternum & immutabiliter bonus: ideoq́ue cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantiâ herè cœpi, Lipſi, à conſtantiâ non abrumpo: ordinem eumdem exſequar, & limites tenebo quos ſeram finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro Conſtantiâ contra Dolorem Abiectionemq́ue pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Neceſſitate, iam produxi: docuiq́ue latis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemq́ue neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validum & callidū: quod

Breuis reductio priorū.

Ratio tertia ab vtili: Eiusq; communiter vires.

neſcio

neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potiùs, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copijs nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur Publica mala. & cum interno noſtro fructu commodisq́;

Mala Publica, Bona eſſe. coniuncta. Mala autem? imo Bona veriùs, ſi remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes & ad Finem.

Quia à deo. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè ſatis mihi dictum & doctum) à deo: id eſt, non ab ipſo Summo bono ſolùm, ſed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis eſt, vt malum aliquod emânet,

* *Reſtringe tamen & illuſtra ex Cap. VIII. ſequenti.* quàm vt malus ſit ipſe. * Benefica tantùm & ſalutaris illa vis: quæ lædere æquè ſpernit, ac lædi: & cui vna ſummaque potentia eſt, prodeſſe. Itaque etiam priſci illi tenebriones, cùm ſuperum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixere

Nec immiti vt pœnas: Iouem. An tu exaſperari eum cenſes & iraſci, & hæc velut noxia quædam tela ſpargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina ſunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perſeuerat autem æternùm in be-

Sed vt medicinas. nignitate ſuâ illa mens: & iſta ipſa aſpera quæ ſuggerit aut ingerit, velut medicamenta ſunt: ſenſu triſtia, re ſalubria & euen-

* *Plato.* tu. * Homerus ille Philoſophorum rectè: Ὁ δὲ θεὸς μηδ᾽ ἓν κακὸν ποιεῖ, οὐδ᾽ ἄν τινος εἴη κακοῦ αἴτιος: *Deus nihil malum facit, adeò non ipſe mali*

* *Seneca in Epiſtolis.* *alicuius cauſſa*. Et meliùs impreſſiusque noſter * Sapiens: *Quæ cauſſa eſt dijs benefaciendi? natura. Errat, ſiquis putat illos nocere velle, vel poſſe. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus eſt, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine quâ nulla maieſtas eſt. Scire illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vt ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curioſi etiam ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

CAPVT

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi ſæpè eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obiterque dictum, cur Malorum operâ in ijs deus vtatur.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper & * ſalutem. Occurris mihi tacitus, ſcio: Et quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes, latè ſcopum nocendi habent, lædendique? Habent, fateor, ſi homines ſpectas: non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVAE PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVAE A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuum canalem. Homo ijs interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine. Aberrabit à ſuâ mente: & deus occulto quodam fune inſcium inuitumque trahet ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis locum peruenit, ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic

Mala publica item Bona eſſe.

* Certè in bonū.

Quia bonus ſemper eorum Finis.

Ea tamen duplicia.

Purè à deo quædam:

Quædam hominum operâ.

In his poſtremis noxæ aliquid:

Quam deus tamē abſterget, quod ad nos quidem ſpectet.

Ducit quò vult homines.

 dicam,

dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit, aut ſaltem per bonos adminiſtros? Curioſè nimis, mi homo, quæris: nec ſcio an arcana illa expediam. hoc ſcio, conſtare illi rationem ſui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis conſtat. Et tamen quid hîc miri, aut noui? Ecce Præſes prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum, aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipſe caſtigat, eſt cùm ſeruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo nõ idem ius ſit? cur non ipſe, cùm viſum, ſuâ manu nos verberet; cùm aliter viſum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ, aut noxæ. Seruus ille iratus tibi eſt? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omiſſo ad animum reſpice iubentis. Pater enim certè exactor adſtat: nec plagulam vnam tibi ſuperaddi ſinet, vltra præſcriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his ſagittis Adfectuum venenum? Ad aſperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt ſapientiam potentiamque ſuam deus oſtenderet, *melius iudicauit* (* Auguſtini verba ſunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo ſapientius aut melius, qui è malo bonum poteſt elicere, & reperta ad perniciem vertere ad ſalutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ ſuæ viperam admiſcet, ſaluberrimo effectu: in deo cur improbes, ſi pharmaco huic cladium humanas quaſdam noxas intemperat, ſine tuâ noxâ? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus, arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat, & ſua caſtra? vt pro ipſo militent? vt arma pro victoriâ eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etſi non à malis: cùm ea quæ contra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, * *quàm vt malos mali bonos faciant?* Ecce, ades paullùm tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet, contra

Nec iniquũ eſſe, ſi per alios caſtiget.

Non item, quod cũ peccato alieno: & cauſſa aliqua eius rei.

* *In Enchiridio, cap. XI.*

Mali, inſcij & inuiti deo ſeruiunt.

* *Seuerini Boëthi verba ſunt de Conſolat.*

contra quam ſumpta. Reparatio enim erit ſaluſque Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitijs & delitijs immerſi nimis aut ſepulti. Quid vos duo Veſpaſiani? Iudæam Iudæoſque perdite: capite & excidite vrbem ſacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: ſed erratis. reuerà lictores & ſatellites vltionis diuinæ eſtis, in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Chriſtianos morte fortaſſe adficitis, Chriſti mortem in Iudæâ vindicate. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit; per aliorum iniuſtitiam, exſeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ viam, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſæpè veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui abrepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominùs ad ſuum mare.

Occulti ſæpè cladium fines.

CAPVT VIII.

Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

QVOD ſi fas mihi vela pandere, & nauim immittere altiùs in hoc rerum diuinarum fretum: poſſim de finibus iſtis promere fortaſſis aliquid magis diſertè & exſertè. Homerum tamen illud iure præfatus,

* Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστί.

Sunt enim ex ijs, quos ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſta immiſſio cladium, ſi attendis, aut Bonos exercet; aut Lapſos caſtigat; aut Improbos punit. eaque omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrem, & pedem paulliſper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quoſque, aut ſeorſim premi cladi-

** Si facere id poſſum, aut fieri res ipſa potiſſit.*

Tres fines Cladium.

Exercendi cauſsâ, primò.

cladibus, aut hiſdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læſio noſtra ſed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæque exactor, non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delicijs fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt, & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidéſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deijciet & reſoluat minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur, & vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed Probant etiam. quia aliter, quomodo conſtare cuiquam poteſt de firmitudine ſuâ, aut progreſſu? Vela gubernatori ventus ſemper à puppi impleat: artem nuſquam explicabit. felicia omnia homini & obſequentia; nuſquam virtutem. Obruſſa enim eius vnica & non fallax, adflictio eſt. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduerſi.* & verè. Non enim parcit Imperator noſter talibus, ſed diffidit; nec indulget, ſed abijcit & contemnit. expungit inquam eos è legionum ſuarum numeris, vt ignauos quoſdam & imbelles. Poſtremò Præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam eſt tenebroſo huic mundo. Vocant exemplo ſuo ad eadem alios, & velut limitem ſignant per quem eant. Bias bona & patriam amiſit: ſed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia ſua ſecum portent.* Regulus inter tormenta fœdè perijt: ſed viuit præclarum

Quod tripliciter nos iuuat.
Firmando:
Probando:
Præeundo.

clarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: ſed ſecuris illa ſecuritatem nobis imprimit pro Iuſtitiâ moriendi. Denique tot ſelecti viri per vim & iniuriam pulſi aut interfecti: ſed è riuis illis ſanguinis Conſtantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia laterent in tenebris, ſine cladium iſtâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, ſi teras: ſic virtutis fama diffunditur, ſi premas.

Capvt IX.

De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

IAM Caſtigandi alter finis eſt. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad ſalutem. Iuuat enim ſeruatque dupliciter: ſiue Flagelli loco, cùm peccauimus; ſiue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus eſt, quæ lapſos crebro verberat: carnificis, quæ tardè ſed ſemel punit. Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur ad ſordes: ſic iſta cladium, ad peccata. Et flagellum, Lipſi, meritò nunc nobis. Lapſi enim pridem Belgæ ſumus, & delicijs diuitijſque corrupti, præcipitem viam inſtituimus vitiorum. Sed admonet ille deus, & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt ijs admoniti ad nos redeamus, imò ad ipſum. Bona nobis eripit: quia ad luxum ijs vſi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abuſi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina noſtra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim iſta ſatisfactio? Perſæ aiunt, cùm ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtem & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt. quod opportunè inijcit, cùm videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdũ prouidè demittunt, non quia æger ſis, ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædam nobis adimit, materiam aliàs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Helue-

Clades, caſtigandi cauſsâ.

Quæ caſtigatio, aut eluit peccata & deterit:

Aut deterret ab iiſdem & arcet.

Sæpè enim in anteceſſum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes morbos, imò inclinationes nouit.

Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cùm ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutiùs bello adfligimur, quàm alij? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi, cur medicus aliquis huic plus abſynthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat, aut natura? Idem in te cenſe. Videt hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe. ideoque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci poſſe ſolâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè ſcilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etſi valdè ſe adflictanti. præuident enim læſionem. cur deos nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec ſalutaria gnari ſumus petere, nec abijcere nocitura? Tamen, ſi voles, & quantum voles, plora. bibes nihilominùs illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cæleſtis ille medicus propinat.

Ideò fruſtrà in medicinâ eius inquirimus.

Aptat enim eam pro varietate ingeniorum.

Noſtra porrò iudicia, in noſtro morbo, corrupta.

Capvt X.

Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe: dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

At Punitio ad malos ſpectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, ſi deum reſpicis: cuius iuſtitiæ æterna & immota lex poſtulat, peccata hominum aut emendari, aut tolli. Caſtigatio autem, quæ ablui poſſunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, ſi homines ſpectes. quorum ſtare aut perennare hæc ſocietas non poteſt, ſi violentis ſceleſtiſque ingenijs omnia ſint impunè. Vt ad priuatam cuiuſque ſecuritatem, priuati furis aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam, illuſtri aliquo & communi. Animaduerſiones iſtæ in tyrannos, & orbis terræ latrones, aliquando interueniant neceſſum eſt, vt exempla ſint quæ admoneant,

*Ἔστι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.

quæ alijs regibus populiſque inclament,

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.

Clades, puniẽdi cauſâ.

Quę punitio amara, ſed bona: dei, hominumq́ue reſpectu.

* Iuſtitia lumen eſſe, cuncta quod videt.

Imò etiam, reſpectu punitorum.

Bona

Bona tertiò, ſi coſipſos ſpectes qui puniuntur. Pro ipſis enim. quia non tam vltio hæc aut vindicta propriè eſt, nec vmquam benignum illud numen —— *ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt ille poeta impius ait: quàm cohibitio quædam à ſcelere & repreſſio: &, vt cum Græcis ſignanter dicam, * κόλασις, ἀλλ' οὐ τιμωρία. Vt mors bonis clementer ſæpè immiſſa, ante ſcelus: ſic deſperate malis, in ſcelere. quod ita amant, vt niſi ſectione ab eo non auellantur. Siſtit igitur deus effrænem illũ curſum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iuſtitiæ adſpectu: ſicut impunitas mala, quę efficit vt diutiùs ſceleſti, id eſt miſeri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quam ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat.* & cauſam dat, quia bonum aliquod ijs acceſſit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

Diuina non vltio propriè, ſed cohibitio.

* Ariſtoteles ῥητορ. 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

HI tres illi fines, Lipſi, certi, clari: & quos pede peragraui ſatis firmo. quartus ſupereſt, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis veſtigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire, ambire, ſed non adire. Finis quem intelligo communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum Vniuerſi. Ac de Conſeruatioñe quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit; ita condidit, vt ſingula certo * numero, augmento, pondere definiret. nec vni eorum generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique ſęculo deſcriptus numerus: item hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpè, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendique. Homines ecce vide. quis neget denſiùs per naturam

Finis quidã cladiũ communis, & Vniuerſum ſpectans.

Ad id conſeruandum ſiue ornandum.

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξας, ait Hebræus Sapiẽs, cap. xi.

Creata omnia, & præſertim animata, exuberant & fœtificant.

Idque, ſi violentum nihil interueniat, immenſum.

naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu centena capita paucis annis producant, non occidant ex ijs dena aut vicena. Gregem pecudum creſcat immenſum, niſi pecuarij quot annis ſecernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces aera ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itemque inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet, in cogitatione ſimili, perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnus ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte demetit, aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. *ſalus populi ſuprema lex eſt*: ſic deo, mundi. At de Cultu conijcio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machinâ concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor ſed gratiorem tamen eum tenebriſa nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat, & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuerâ ſenſum gaudiumque intimum tollis, ſiue lucis, ſiue æſtus. In hac ipsâ noſtrâ terrâ, non vna facies me delectat: ſed plana videre campos & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperque faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hac vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant, & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis vocat hoc Vniuerſum, ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium, & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem * exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt: ſed iugum ſalubre exitu,

Ideò gladio quodam in cladium opus, ad metendum & minuendum.

Alter orbis non ſtet.

Quin Deo tamen ante omnia curæ.

Ornât & colunt etiam clades:

Varietate quâdam rerum.

Iterum, emendatione & expolitione rerum, ſiue animorum.

* *Quò ſpectat prouerbium: πόλεμος πάντων πατήρ: quod ſiniſtrè aliò referunt.*

cultu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lex nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri ſalutari quadam ſæuitiâ exhauſerunt, & ijdem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excidunt: eaque omnia perire ſimulant, & in bonum ac fructum: ſic in vaſto hoc mundi viridario. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot totum decerpit ac deſtringit. Iuuat hoc ſtirpem: at illi cadunt, & hic volant ludibrium ventis. Videt enim gentem illam retorridam, & virtutum iam effætam: eijcit. Aliam aſperam & infrugiferam: transfert. & quaſdam inter ſe etiam confundit, & velut inſitione quâdam miſcet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi felicius exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perite: & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc ſolo. itemque confuſione quâdam ponitor, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Neuſtriam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipſi, prompta non ignauo Lectori ex hiſtoriâ, & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodeſſe id ſciamus in parte aliquâ Vniuerſi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occaſio, exſtructio nouæ. nec quidquam proprie hîc interit, ſed mutat. An ſoli Belgæ nos exempti apud deum ſimus? ſoli felices perpetuò, & Fortunæ filii albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri ſunt: quos permitte, quoniam ſimul omnes non vult aut poteſt fouere at & in ſinum recipiat per interualla. Fulſere nobis noſtri ſoles: nox paulliſper hic nunc ſit, & radiatum illud lumen tranſibit ad Heſperios & occaſum. Seneca, vt ſolet, ad hanc rem aptè & altè: Vir ſapiens *nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem Vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiumque conſummant.*

Solatium, quod ex hoc fine petendum.

CAPVT XII.

Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ? ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æſtu: id mihi tuus ſermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam ſucco febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priſcos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, ſi æquabilis Iuſtitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

Per occaſionem, Iuſtitia diuina accuſata.

Quaſi pœnæ & clades non ex æquo, nec in meritos.

* *Lucretij verſus.*

——* *plerumque nocentes*
Præterit, exanimatque indignos inque merentes?

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in poſteros ſæpè expetunt & nepotes? Fumus iſte acer mihi in oculis: quem, ſi potes, rationis radio tolle. Langius contractâ fronte, Itáne adoleſcens, inquit, iterùm mihi exorbitas? nolim. Vt enim periti venatores canem non ſinunt aberrare, ſed inſiſtere vni feræ: ſic ego te veſtigia illa tantùm velim premere, quæ ſignaui. Fines cladium tibi ingero, vt ſi bonus es, exerceri te ſentias; ſi lapſus, alleuari; ſi improbus, puniri: tu me rapis ad cauſſas. Vaga mens, quid per hanc curioſam curam tibi vis? Tangere cæleſtes illos ignes? liqueſces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones, & minuta quædam animalcula, veſperè lucernæ lumen identidem circumuolitant, donec amburantur: ſic humana mens laſciuit circa arcanam illam flammam. Cedò cauſſas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Cauſſas? tutiſſime dicam, me neſcire. Non enim cepit me vnquam cæleſtis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm ſcio, cauſſam ante omnes cauſſas eſſe, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam cauſſam omnem neceſſum eſt, genere quodam, priorem & maiorem eſſe ſuo effectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius cauſſa. Deus præterijt, deus tetigit: quid vltrà hîc vis? *Summa iuſtitia eſt*, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen

Sed ſupra hominé oſtenſa ea inquiſitio.

Quæ cum eius periculo.

Et ad quam planè cæcutimus.

Quidquid deus vult, id eò rectum, quia vult.

men rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, niſi quod licet? Si ſeruus à patrefamilias, ſubditus à Principe rationes exigat, ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduerſus deum eſt? Apage te peruerſa curioſitas. *non aliter hæc ratio conſtat, quàm ſi nulla reddatur*. Et tamen cùm omnia fecero; non euolues te tuis tenebris, nec ad conſilia illa & conſulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles: *Tacitus 1. Annal.*

* Ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

** Diuina numquam, ipſis tegentibus deis, Scibis, nec omnia vſque ſi peruaſeris.*

CAPVT XIII.

Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſsâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

RVDIS hæc & ſimplex via, ſola hîc tuta, Lipſi: reliquæ fallaces & lubricæ ad lapſum. In diuinis ſuperisq; vnum tantum eſt, nihil cernere; vna ſcientia, nihil ſcire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter, ſi poſſum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cæleſtis & æterna Mens (in altum ſuſpiciebat) pacem veniamque mihi da, ſiquid in his arcanis minus pium purúmve dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipſi, communiter Iuſtitiam ſuam adſerere deo poſſe videor, vno iſto ictu. Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllum ſine eo fit, ſed congeries, confuſio, turbæ. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius iuris, quia non capis, carpes? Quæ poteſt contra iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges & inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, qua non capit: tu terræ huius incola, temerè damnabis igno-

Simplicitas & modeſtia, deo grata.

Cuius iuſtitia generatim probata.

Quam ſola imperitia noſtra accuſat.

Iniuſtâ lege & more.

tas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obijcis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd ſubſtituat & commutet. De primo, priùs. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imo, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cùm pœnam improbi omnes debeant, ab iſtis eam ſtatim exigit, in alijs differt, ſed cum fœnore ſoluendam. Quæ hic iniquitas? Niſi tu dei vicem fortaſſe ſolicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui ſecurus es, mi homo: nemo vmquam decoquet ſupero huic creditori. In oculis eius omnes ſumus, quocumque fugimus: imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præſenti cæde eius ſatisfieri tot oppreſſis. clarior enim ita nobis dei iuſtitia. Clarior iuſtitia? imò tuus mihi ſtupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam ſolùm præeas, ſed eius etiam tempora præſcribas? Vtrùm iudicem eum tuum eſſe cenſes, an lictorem tantùm & adminiſtrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. ita enim mihi viſum. Heu impudentiam! ſed deo aliter viſum: quem ſcire debes paullò clariùs hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotiſſimus, exemplum ſpectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè, quibus ea vtilis eſſe poſſit, & quando. Magna momenta temporum ſunt, & ſaluberrima ſæpè medicina abijt in perniciem, data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis ſuæ curſu ſuſtulit: Neronem graſſari paullò diutiùs ſiuit: diutiſſimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipſorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno ſæpè flagello mali noſtri & inemendati mores: at nos tolli illud ſtatim volumus, & conijci in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipſum deum. cui videtur inſitum, *vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, tarditatemque ſupplicij grauitate compenſet.* Benè Syneſius:

Omnis contra Iuſtitiam ſu[p]eram calumnia, triplex

Diuina prima, quòd mali non puniantur.

Omittit præſentaneam pœnã interdum deus, nõ remittit.

Nec hæc dilatio ei fraudi.

Cur omittat, ſiue differat?

Primò, tempeſtiuæ correctionis cauſſâ.

Secundò, naturæ ſuæ (ſi fas ita loqui) ductu.

SVIDAS: * Τὸ θεῖον σχολῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè priſci, qui ab hac mente Deos fingebāt laneos habere pedes. Vt quantumuis tu vltionis & vindictæ properus ſis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallū eſt, vt ſit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam ſi ſpectes, an indignêre ſi Atreus ille aut Thyeſtes, in primo alteroque actu, ſublimes per ſcænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. Breuem enim felicitatem eam eſſe ſcias, & exſpectes vt fœdi exitus maneant in extremo. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. ſed cogita primum hunc actum eſſe: & iam tunc animo tecum præcipe, gaudium iſtud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox ſanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ iſtæ auratæque veſtes. Bonus enim ille noſter poeta eſt, nec temerè migrabit tragœdiæ ſuæ leges. Nónne etiam in Muſicâ diſſonas aliquamdiu voces fers, quia extrema deſinunt eis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident ſemper læſi. Quid mirum? longiuſcula enim ſæpe fabula eſt, nec illi perſedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam [illegible]lari quoſdam in rigido hoc iudicio vident, non abſolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipſi, hoc tene, [illegible] aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore geſtare, qui non idem Nemeſim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

—— * σιγῇ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

Diuinum numen lentè & ordine progreditur.

Quia clementiſſima illa mens, tarda in pœnas.

Quæ aliquando tamen cū fœnore veniunt.

Vita hęc impiorum tragœdiæ compar.

* *ſilenter & lento pede progreſſa rapiet improbos in tempore.*

CAPVT XIIII.

Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam Occultas internaſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

QVAE tamen vt clariùs capias, & ſemel te ducam in arcem ipſam huius cauſſæ: hoc ſciendum, triplices diuinas eſſe pœnas, Internas, Poſtumas, Externas. Illas appello, QVAE ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti ſunt

Plures tamē diuinas eſſe pœnas. Internas.

ſunt angores, pœnitentia, metus, & conſcientiarum mille morſus. Alteras, QVAE EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eæ ſunt quas, morte obitâ, ſceleſtos manere etiam è priſcis illis plerique non vanè ſunt ſuſpicati. At tertias, QVAE CORPVS TANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD. vt paupertas, exſilium, dolor, morbi, mortes. Et eſt quidem plerumque, vt eæ omnes iuſto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ ſemper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus ſenſerit, ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis iam facto? Verè enim * ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt verius & fortiùs Heſiodus, * ἡλικιώτης. Cognatum; imò innatum, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurum ſolutumque, præter Innocentiam eſt. Vt cruciatij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impijs omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquàm luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur, qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis appârent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Ita feri, vt ſentiat ſe mori:* id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cedit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani, quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêt ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Rident illi ſæpè, fateor: ſed

Marginal notes: Poſtumæ: — Externæ. — Aliquæ ex iſtis ſemper expetunt in impios. — Præſertim Internæ, quę animum lancinant. — * *Subſequa iniuriæ pœna* — * *Coætanea & æqualis.* — Eæque pœnæ grauiores: — Quæ ſæpè ſub alacri & læta facie.

ſed non verum riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis, quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vnquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſto velo, Siculum illum tyrannum:

In malis, diſſidium linguæ & ſenſus.

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæque peius perdant, quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſcentem: * *Ergo ego ſolus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

* *Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.*

* *Neronis morituri verba.*

CAPVT XV.

Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

ADDE iam huc Poſtumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ poſuiſſe mihi ſatis ſit, non euoluiſſe. Adde etiam Externas. quæ tamen ſi deſint, cùm priores illæ irrogentur, quis cæleſtem Iuſtitiam iuſtè culpet? At non deſunt. nec factum vnquam (certè rarò) quin apertè ſceleſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citiùs, alij ſeriùs: alij in ſe, alij in ſuis. Vides & quereris Dionyſium illum in Siciliâ, ſtupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eundem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex, ludum Corinthi aperiet, ipſæ Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & laſciuire aliquamdiu in ciuili ſanguine tyrannum? ignoſco. video enim Catoni ipſi clauum hîc tantùm non recti iudicij extortum, & eliciram ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipſi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adſpectus in gratiam reducet

Poſtumæ pœnę de quibus Theologi propriè diſſerunt.

Sed plerumque etiam Externæ præeunt. Siue in ipſis qui peccarũt, ſiue in ſtirpe.

Dionyſij mira & verè à deo punitio.

Item Iulij Cæſaris.

ect vos cum deo. Cæſarem illum videte, ſuperbum, victorem, opinione ſuâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec ſimplici morte, ſed viginti tribus plagis confectum, inſtar feræ in ſanguine ſuo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, ſuperſtante Pompeij ſtatuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miſerationi eſt. ſed conſolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio

Item M. Antonij.

more inter ſe commiſſos: & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ marique victum, inter tres mulierculas, mulierosâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullò antè dominus? laniſta Romanorum exercituum? Pompeij & reip. ſector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

* Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

* Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.

Non enim latuit profectò, non effugit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clarius in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiam tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ mediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quam turpi amore ipſe perijt, * turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, cælumq; neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui* * *filio excedat.* Hæc taliaque cogitanda, Lipſi, cùm querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

* *Ob ſuſpicione veneni ab eâ dati.*

* *Nempe Tiberio.*

Concluſio huius loci & querelæ de Malis.

Numquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum cenſes, conniuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicandus.

CAPVT

CAPVT XVI.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imo nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clare videat, ideoque iuſtiſsimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potiùs dicam. Incautè adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia, imò temeritas ſit, in ſingulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes fuiſſe impeccantes? Vaniſſimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, ſcio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli illa armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer, ſine telo ſint, ſi fulmina ſemper miſſa in merentes. Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt: ſic cenſendum homines in hâc mundi fæce, eſſe ipſos ſine fæce. Atqui ſi omnes in noxâ, vbi populi iſti immeriti? Culpæ enim comes, iuſtiſſimè pœna ſemper eſt. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi diſplicet: quod quidam premuntur qui minora peccârunt; florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibuſque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmve æſtimatio, quam ante deum tibi ſu-[illegible]? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab hominibus noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu [illegible] peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? [illegible] ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quod adeò verum eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccârit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius aut ſedem? Nam mentem certê adeò alienam videre non po-[illegible], vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas

Secunda calumnia, de Immeritis.

Verè calumnia, quia innoxij aut immeriti nuſquàm.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

Cui homines non boni iudices.

Vt qui animum non videant, peccati ſedem.

tua eſt, cenſuram æſtimationemq́ue vindicantis in re nec viſâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalsâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarum intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneusq́ue iudex: deo permitte, qui haut paullò æquiùs de eâ certiusq́ue è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationum fuco aut cerusſâ, virtutem vitiumq́ue videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quiq́ue non facta ſolùm ipſa, ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * Εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiunt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædam veſtigia admiſſæ & iam fugientis. Optimi ſæpè nobis, qui deo peſſimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos: cauſſæ tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano.

Nec cauſſam item externæ punitionis: quæ ſæpè pro bono.

Deo igitur ſoli ſeruanda hæc æſtimatio.

Qui Καρδιογνώστης.

Et quem velum nullum aut ſimulatio externa fallat.

* An falleret deos iniuſtè faciens? ne cogitans quidem.

CAPVT XVII.

Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

AT tertia etiam offuſa à te Iuſtitiæ nebula abſtergenda eſt, de Subſtitutis. Pœnas enim, inquiunt, parùm iuſtè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari iſtos mi-

Tertia calũnia, de Subſtitutis in pœnâ. Quod tamẽ nec apud homines nouũ.

rent? cùm cottidie ipſi id faciant in ſuâ terrâ. Dic ſodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne tranſeunt ad nepotes? ſanè tranſeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iiſdem impoſitæ ob ſcelus. Ecce in perduellionis aut maieſtatis crimine, manifeſtò alij in culpâ ſunt, alij in pœnâ. idque adeò intendit humana ſæuitia, vt latæ leges ſint, quæ innoxios liberos æternâ egeſtate puniant, *vt mors his ſolatium, & vita ſupplicium.* Maligni veſtri animi! regi alicui aut dynaſtæ licere id vultis, non vultis deo. Cui tamen, ſi examinas, haud paullò iuſtior ſeueritatis huius cauſſa. Peccauimus enim, & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot ſtirpium traduces, primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum coram deo eſt: nec peccare, exempli cauſâ, pater meus aut tuus iam cœpit, ſed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, ſi punit in poſteris non propriè diuerſa delicta, ſed communione quâdam ſeminis iuncta, nec vmquam intermiſſa? Sed vt omittam hæc ſublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc ſcito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam diſparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confuſum, ſed vt corpus naturamque vnam. Scipionum illa aut Cæſarum familia, vnum illi eſt: Romana aut Attica vrbs, ab omni ſuo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinculum enim quoddam eſt & legum iuriſque ſocietas, quæ magna corpora hæc ligat efficitque vt, etiam inter æuo diſſitos, communio quædam ſit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cæleſtem illum iudicem poſteris id quoque proſit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot laſciui, elati, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præſentia ſolùm adſpicit, ſed præterita etiam reſpicit: & dum horum temporum momentis temperat æquabiliter iuſtitiæ ſuæ lancem. Dixi, *externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipſæ transferuntur, aut criminum quædam confuſio fit: abſit: ſed pœnæ dumtaxat ſiue caſtigationes quædam circa nos iſtæ ſunt, non in nobis: & ad corpora aut opes ſpectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid au-

Quòd in pœnis iuſtiſſimè facit deus: Quia deuincti cum parentibus ſumus.

Deniquè quia coniungit res & crimina:

Societates aut corpora, deo vnum.

Tēpora item diſſita coniungit.

* *Quæ videlicet caſtigatio prouida, & inſtar medicinæ eſt: at in pœnis, vt cū vulgo dicam, ſpiritualibus, aliud eſt nec ea perſonam excedunt.*

tem hîc iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, ſiqua maioribus debita ſunt, eſſe volumus: cur onera recuſemus & pœnas?

Delicta maiorum immeritus lues
Romane.

canit Romanus ille vates. verè, niſi quòd addit *Immeritus*. Meritiſſimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adſurrexit ad cauſſam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in ſenectâ ætate delictum aliquod punimus, admiſſum in iuuentâ: ſic deus in imperijs aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis ratione, vnum quiddam deo ſunt, & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clauſam habet in capaci ſuâ mente. An verò * Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot ſceptra fregerint impunè? tantum cædium ſanguiniſque hauſerint, ipſi ſemper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum eſſe, * *qui quæ nos gerimus audit & videt.* Sed non eſt ita. pœnas vel in poſteris ſuis pendant aliquando neceſſum eſt, tardas etſi non feras. Nec Temporum ſolùm hæc coniunctio apud deum eſt: ſed & Partium. Hoc volo dicere. ſicut in homine cùm * manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: ſic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere ſæpè in omnes. præſertim ſi ij qui peccant velut digniora quædam membra ſint, vt reges, principes, magiſtratus. Verè Heſiodus & ex ipſo Sapientiæ penetrali:

* Romanos intelligo.

* Plauti eſt in Captiu.

* Furto, libidine, ingluuie.

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis ſacrilegè ſeſe gerat aut iniuſtè.
Iuppiter hinc cælo clades immiſit ab alto
Peſtem ſiue Famem.

Ita claſſis Argiuorum tota perijt,

Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei:

ita in Iudæâ ſeptuaginta millia hominum peſtis vna iuſtiſſimè abſtulit,

abſtulit, ob iniuſtam * libidinem regis. Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucóſve ſeligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo ſi à * rigido illo paritatis iure paulliſper diſcedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iuſtitia in multos eſt, quod ſæuitia videtur in paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero laſciuientis gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuſo exercitu, paucos decumatione caſtigat? ſalubri tamen vterque conſilio, quia paucorum ea punitio terret nihilominùs & emendat omnes. Vidi medicos ſæpè venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid ſcio an idem hîc ſit? Arcana enim hæc arcana, Lipſi: &, ſi ſapimus, propiùs non tangemus ſacrum illum ignem. cuius ſcintillas & ſtricturas quaſdam videre homines fortaſſe poſſumus: non poſſumus ipſum. Vt ij qui in Solem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: ſic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abſtineamus igitur ipſo curioſæ & cum periculo quæſtionis: & hoc ſaltem noſtri ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe, non debere. aliam apud deum trutinam eſſe, aliud tribunal. & quomodocumq; ſe recondita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero, quâ manum huic rei & ſimul Curionnm omnium ori imponam, *Iudicia dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.*

* *Quâ Dauid populum ambitiosè recenſuit.*

* Rectè Tacitus: *Sumit aliquid ex inique omne magnum exemplũ, quod aduerſus ſingules vtilitate publicâ rependitur.*

Abſtracta cogitatio ab illis.

Quæ nec capta nobis, nec capienda.

Auguſtinus.

CAPVT XVIII.

Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum, vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quædam iucunda.

HAEC ſunt Lipſi, quæ pro diuinâ iuſtitiâ dicenda cenſui contra hos iniuſtos. quæ non planè ex re meâ eſſe fateor. nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquiùs lentiúſque Clades has feremus, perſuaſi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo ſermonis, ſubitò iterùm erupit Langius, Benè habet, inquiens. reſpiraui. Superaui omnes quæſtionum illos ſcopulos, & plenis iam velis inuehi mihi poſſe videor in portum. Quartum vltimumque meum agmen conſpicio: quod producam ſanè libens. Et vt nautæ, cùm in tempeſtate

Reditio ad ſermonem ipſum de Conſtantiâ.

Quartũ procâ telum, ferè duplici.

Gemi-

Geminos vident, ſpem magnam & alacritatem concipiunt: ſic ego, cui poſt hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentumq́ue te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeriâ & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquam vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgaſſe ſatis videor, lenibus nunc quibuſdam alloquijs fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paulliſper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt Democharem medicum aiunt Conſidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem aſperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinaſſe, ſed quas lentiſco paſcebat: ſic ego hiſtorica quædam & oblectantia tibi infundam, ſed occulto quodam Sapientiæ ſucco tincta. Quid refert quâ viâ ſanemus ægrum dum perſanemus?

E litteris etiã medicina animorum, ſed præſertim hiſtoriis.

CAPVT XIX.

Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idq́ue primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladium: Si eas Ratione examinas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus, Non eſſe grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam ſi reſpicis, reuerà nec grauia aut magna hæc omnia, quæ adſunt quæq́ue imminent, ſed videntur tantùm. Opinio eſt quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibuſdam auget. Sed deme, ſi ſapis, circumfuſam eam nubem, & vide

res

res in clarâ luce. Paupertatem exempli cauſsâ in his Cladibus publicis times, Exſilium, Mortem. Ea igitur ſi rectis firmiſque oculis inſpicis, quantula ſunt? ſi ſuis ponderibus examinas, quam leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd ſi triſte & infame nomen tibi diſplicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, ſi neſcis, & tutiore iam loco repoſuit. nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exſul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe condito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ eæ nudæ, ſine opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circumpoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtrepitus præcipuè nos terret, & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpè torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκεια ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant?

Paupertas enim non dura.

Non graue exſilium.

Non ipſa mors.

Nos cogitãdo ea aggrauamus.

Plura nos huius rei in Thraſeâ noſtro ſiue De contemptu mortis.

Socratis breue, ſed ſalubre, dictum.

ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterùm & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

CAPVT XX.

Ad Comparationem ventum. ſed priùs exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata: & oſtenſum, ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

Interciſio ſermonis, nimis vberis alioqui & diffuſi.

NON ex ſpe aut opinione mea tam ſerius Langij ſermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulſa hiſtoriarum exſpectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid cenſes? cum Thalete aliquo rem tibi eſſe? cum Lipſio eſt: qui homo & inter medios homines, remedia etiam deſiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnoſco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium ſequor, exceſſiſſe Publicâ viâ me video, & furtim relapſum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Diſplicet Falerni illius auſteritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & oſtendam clarè, nihil graue aut magnum eſſe in his, quę vndique circumfuſa, malis, ſi ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus, & magis dolenda olim. Ego iterùm, & quidem impatienti geſtu, Hoc ais? inquam.

Cõparatione oſtendi poſſe leuitatem cladium.

——— * καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;

* *& perſuaſurum mi hoc putas?* Ex Ariſtophane eſt.

Numquam Langi, quamdiu caput hoc ſentit. Quod enim retrò æuum, ſi rectè examinas, tam calamitoſum fuit, quàm hoc noſtrum eſt? aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,

quàm hodie nos Belgæ? Bello ecce iactamur, nec externo ſolùm, ſed ciuili; nec hoc, ſed inteſtino. Non enim partes ſolùm inter nos ſunt: ſed partium (ô patria quæ Salus te ſeruet?) nouæ partes. Adde Peſtem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & * ἐσχάτων ἔσχατον tyrannidem, oppreſſionesque non corpo-

Belgarum fatales miſeriæ.

* *vltimorum vltimum.*

corporum ſolùm, ſed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. vel ſi pax; cum fœdâ ſeruitute ſub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, ſuſpenſa omnia & ſuſpecta: & vt in domo malè fultâ, ſigna pluria ruinæ. Ad ſummam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: ſic cladium videtur in hoc æuum. Et recenſeo tantùm quæ in manibus iam, & adſunt. quid ea quæ imminent? de quibus verè illud Euripidæum canam,

Imò Europæ totius: quæ profectò labaſcit.

* Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μήποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν.

* *Pelagus malorum cõtuor Tam magnum, vt enatare facile non ſiet.*

Langius ad me ſeuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deijcis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coijſſe: retractas. Atqui animi quâdam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem, ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhęreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in dominâ ſuâ numquam nõ inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec pręſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deijciat futuri diſcriminis falſa ſæpè vmbra.

Querelæ m. la ſopita commouent.

Omnis gens de ſuo æuo queſta.

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

Imò & fingendum.

CAPVT XXI.

Magis deinde propriè & preſſè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum, non paria ſolum in omni genere cladium olim eueniſſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata

Ipſa Comparatio cœpta. Et quidem per ſingula genera cladium.

De bello primum.

ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia, quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (feriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen víſne paullùm peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudęâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt * exponam velut per indicem, ſingillatim. Paſſi igitur ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta:

Iudæorum innumeræ cædes.

* *Sumpſi autem & collegi è Ioſepho.*

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, —— *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore *viginti millia.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) —— *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, —— *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter —— —— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide *quinquaginta millia.*

Damaſci —— —— —— *decem millia.*

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ à Cæſio Floro cæſi —— *octo millia &* CCCC.

In monte quodam Cabulone —— —— *duo millia.*

In pugnâ ad Aſcalonem —— —— *decem millia.*

Per inſidias iterùm —— —— *octo millia.*

Aphacæ, cùm capta eſſet, —— —— *quindecim millia.*

In monte Garizim cæſi —— *vndecim millia &* DC.

Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter —— *triginta millia.*

Ioppe iterùm captâ ſubmerſi —— *quattuor millia* CC.

In Tarichæis cæſi —— —— *ſex millia &* D.

Gamalæ, tam interfecti, quàm ſponte præcipitati, —— *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.

Giſca-

Giſcalâ deſertâ, in fugâ trucidati —— *bis mille.*
& fœminarum ac puerorum capti —— *tria millia.*
Gadarenſium cæſa —— —— *tredecim millia.*
capti —— *duo millia & ducenti,* Prætereos qui in flumen deſiliêre infiniti.
In Idumææ vicis cæſi —— —— *decem millia.*
Geraſij —— —— —— *mille.*
Machærunte —— —— *mille* DCC.
In ſiluâ Iardes —— —— *tria millia.*
In Maſſadâ caſtello, ſuâ manu perempti —— *nongenti &* LX.
In Cyrene à Catulo Præſide cæſi —— *tria millia.*
At in ipsâ Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, —— *decies centena millia.*
capti, —— —— *nonagintaſeptem millia.*
Summa hæc colligit (præter* innumeros qui omiſſi) *duodecies centena & quadraginta millia*. Quid ais Lipſi? deijcis ad hæc oculos? attolle potiùs: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Chriſtiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumque pars, ſi conferatur cum Europâ?

* *Qui fame, exſilio, miſeriis perierũt.*

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumque cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

NEC hîc inſiſto: ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, ſiue inter ipſos ſiue cum externis geſta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhauſtam & attonſam eam continuo cladium iſto ferro, vt* Plutarchus tradat (numquam mihi ſine irâ & admiratione lectum) eam vniuerſam non fuiſſe, ſuo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Perſico, vnum Megarenſium oppidulum confecerat. Heu, quò cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hâc ipsâ attritâ Belgicâ eſt, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellum ſexus. Iam Romanos & Italiam perlu-

Græciæ attritio mira.

* *De defectu oraculorum.*

Etiam Italiæ & Romani imperij.

perluſtramus? leuârunt me pridem hoc faſce recenſionum Auguſtinus & Oroſius. eos vide, & in ijs maria malorum. Vnum bellum Punicum ſecundum, in ſolis Italiâ, Hiſpaniâ, Siciliâ, ſupra *quindecies centena millia* hominum (quæſiui enim curiosè) non totis annis ſeptemdecim conſumpſit. Bellum ciuile Cæſaris & Pompeij, ad *millia trecenta*: & largius, Bruti, Caſſij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta aut ductu? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani!) fatetur & quidem glorians, * *vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prælijs à ſe occiſa.* atque ita, vt non veniat in hanc rationem ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominum vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia*. Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius * gloriatur plura * opida ſe in Hiſpaniâ cepiſſe, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt! quas ſtrages! Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisque militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quę olim ſexcentis ſingulæ, aut denis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex ijs retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attritusque * appâret, non aliter quàm ſi cęleſti quodam igne deflagraſſet. Mens & lingua mihi cadit,

Cædes ingentes à Romanis editæ.

* *Plinio hæc tradita, lib. VII.*

* *Apud Plutarchum.*

* *Ad quadringenta, vt tradit Plut. & Appian.*

Indorum ſtrages, imò excidium.

* *Certè ſub initia. Nam nunc habitari iterùm cœpit, & meliùs coli.*

cadit, Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ iſtis non aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. *Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis ſcit an in æternam ſeruiturem?* Certè ſeruitutem. cuius veſtigium iure gratulor non fuiſſe, non eſſe adhuc, in Chriſtiano orbe. Turcæ ſanè vſurpanr. nec aliud eſt quod magis inuiſum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum. Captiuitas olim acerba, & æquanda morti.

CAPVT XXIII.

Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exem[illegible]. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

At tu pergis in querelâ. & Peſtem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur ſingula comparemus? ſed breuiter. Dic mihi quot millia Peſtis in totâ Belgicâ abſtulit, his quinque aut ſex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, *ſeptuaginta millia* abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus, * peſtis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruaſit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhauſit. Nec alia vnquam maior lues mihi lecta, ſpatio temporum, ſiue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu inſignior illa quæ Byzantij finitimiſque locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tanta, vt in ſingulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ipſo æuo * teſtes. Nec minùs miranda Africana peſtis, quæ euersâ Carthagine orta, in ſolâ Numidiâ * *octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterumque in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba ſunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis*. Denique * Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt

Peſtis, quæ apud veteres.

* Zonaras Tom. 2.

* Procopius lib. II. de Bello Perſico. Agathias lib. V. Hiſt.

* Oroſius lib. V cap. VIII.

* Sub annum à Chriſto ∞. CCC. LIX.

ex millenis quibuſque hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore * Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam imminerent, & in Circo palàm audita ſit illa vox, PONE PRETIVM HVMANAE CARNI. In totâ * Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterùm tanta; vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui i[illegible]ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exc[illegible] iam protrita. Quòd ſi de Tributis etiam aliquid dicendu[illegible]t: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræque omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex * agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cùm arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum * tegulas, *ſex aſſes*. Quæ immenſa contributio, noſtriſque ſenſibus nec credenda nec reddenda. At * Octauianus Cæſar, (credo ratione nominis ſui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij tyranni patrauerunt: ne noſtros doceam, recitando. Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Colonijs. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſque veteranæ in agros & opida: miſerique prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium appâret. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſque? Graue iſtis pelli: quid totâ patriâ? quid templis ariſque? Diſtrahebantur ecce aliquot millia hominum,

Fames, quæ apud veteres.

* *Zoſimus VI. Annal.*

* *Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.*

Triburorum olim magnitudo.

* *Appianus ſatis clarè innuit lib. I. ἐμφυλ.*

* *Dio apertè lib. XLVI. οἱ δὲ βουλευταὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.*

* *Dio lib. I.*

In coloniis deducendis acerbitas.

minum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris, & in varias terras, vt cuique fors ſua fuit, ſpargebantur: alij in *ſitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam*, Quæ creberrimæ. *aut toto diuiſos orbe Britannos*. Solus Octauianus Cæſar in ſolâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouincijs quot libuit. Nec alia res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis nobis Hiſpaniſque.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſupra omnia ſcelera huius æui.

SED ſæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Cædes immanes & infames; quæ olim. Lipſi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, ſi neſcis: malum, ſi diſſimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen noſti, illius Felicis? ergo & proſcriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia quattuor & ſeptingentos* ciues abſtulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe cenſeas, *centum quadraginta* in ijs Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgò factæ permiſſu eius siue iuſſu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expreſſa ſit, *Cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò pòſt imitati tres diſcipuli (Triumuiros intellego) pariter proſcripsêre * *trecentos Senatores*. equites Romanos ſupra *bis mille*. Heu ſcelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit viſuruſque eſt, ab ortu omni ad occaſum! Appianum, ſi voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, fugientium; ſiſtentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, niſi humanitatem ipſam perijſſe dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibuſque geſta: id eſt, totidem pæne regibus aut dynaſtis: ſed in multitudinem fortaſſe non ſæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui * *quattuor legiones contrariæ partis, fidem eius ſecutas, in publicâ Villâ, nequidquam fallacis dextræ miſericordiam implorantes, obtruncari iuſſit*. Quorum cum morientium gemitus Curiam quoque attigiſſet, attonito & con-

* Valerius lib. 11.

* Appianus ita numerat.

* Ita Valerius lib. 1 x. idque efficeret xxIIII. millia hominū. At Seneca tantùm de ſeptem millibus, De Irâ.

& conuerſo Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conſcripti, pauculi ſeditioſi iuſſu meo puniuntur*. Nec ſcio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuiſſe, an dicere. Et pluráne poſcis ſæuitiæ exempla? cape. * Seruius Galba in Hiſpaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quaſi de commodis earum acturus, *ſeptem millia*, in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, repentè trucidauit. In eâdem regione * L. Licinius Lucullus conſul, *Caucæorum *viginti millia* contra deditionis ſtipulatę fidem immiſſis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Auguſtus Peruſiâ captâ, **trecentos è dediticiis, electos vtriuſque ordinis, ad aram D. Iulio exſtructam hoſtiarum more mactauit.* * Antoninus Caracalla, neſcio ob quos iocos infenſus Alexandrinis, pacis ſpecie in vrbem eam veniens, vniuerſam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & ſigno dato ad vnum omnes occîdit. parique ſæuitiâ in reliquam multitudinem vſus, frequentiſſimam vrbem prorſus exhauſit. * Mithradates rex vnâ epiſtolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi cauſſâ per Aſiam diſperſa interêmit. * Voleſus Meſſalla procorſul Aſiæ, *trecentos* vnâ die ſecuri percuſſit, & inter cadauera reiectis manibus ſuperbè inambulans, quaſi rem magnificam feciſſet, proclamauit, * ὢ πρᾶγμα βασιλικόν. Et profanos adhuc loquor impioſque. ſed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodoſium Principem, qui Theſſalonicæ per ſummum ſcelus & fraudem *ſeptem millia* innoxiorum capitum in theatrum quaſi ad ludos conuocatos, immiſſo milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Ite poſt hæc mei Belgæ, & ſæuitiam ſiue perfidiam Principum accuſate in hoc æuo.

Valerius.
Appianus.
puto, Vaccæorum.
Suetonij verba.
Xiphilinus & Herodian.
Valer. aliique.
Seneca 11. De Irâ.
O rem regiam!

Caput XXV.

Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internaſque oppreſſiones fuiſſe olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodie culpas, & oppreſſiones corporum atque animorum. Nec ambitioſè mihi nunc decretum attollere æuum noſtrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem noſtram facit, dicam.

cam. Quando mala iſta non? & vbi non? Cedò mihi ſæclum aliquod ſine inſigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (ſubibo enim diſcrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miſerrimos nos miſerorum. Quid taces? Verum eſt, vt video, illud diaſyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo poſſe perſcribi.* Inſitum nimirum humanis ingenijs, imperio inſolenter vti: nec facilè modum ſeruare in eâ re, quæ ſupra modum. Nos illi ipſi qui de tyrannide querimur, ſemina tyrannidis incluſa in pectore geſtamus: nec voluntas plerìſque ea efferendi deeſt, ſed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominùs habet, ſed non exerit: ſimile in nobis, quos ſola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da inſtrumenta: vereor vt vel impotentiſſimi plerique iſtorum ſint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ iſtâ vitâ. Vide mihi patrem illum ſæuientem in filios, dominum in ſeruos, præceptorem in diſcipulos. Phalarides in ſuo genere omnes iſti ſunt: & fluctus eoſdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus alijs non hæc natura. è quibus pleraque ſæuiunt in congeneras ſibi ſpecies, in aëre, terrâ, aquâ.

Crebræ ſemper tyrannides & oppreſſiones.

Quibus origo à ſuperbiâ & ferociâ humani ingenij.

Sed & tyrannis inter alia animalia.

——— piſces ſic ſæpè minutos
Magnus comeſt, ſic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum iſtæ oppreſſiones ſunt, inquies: hodie hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidioſè hoc potiùs, quàm verè. Ignorare mihi iſe & naturam illam cæleſtem videtur, quiſquis premi eam putat poſſe aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, ſentias quod non ſentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet ſiue nexum: nemo in ipſum. Soluere eum à corpore tyrannus poteſt, non naturam eius diſſoluere: quæ pura, æterna, ignea, ſpernit externum & violentum omnem tactum. At ſenſum tamen animi non licet expromere. Eſto. ſed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudicijs, ſed factis. Sed nouum hoc ipſum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi poſſim dicere qui ſub tyrannis ſenſuum ſuorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex ijſdem vim adferre iudicijs conati?

& iudicijs dico in re pietatis. Perſarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum ſibi adſeruiſſe ſcimus, ruſticâ Macedoniâ ſuâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Auguſtus, flamines & ſacerdotes in prouincijs imò in domibus ſingulis habuit, vt deus. Caligula deorum ſtatuis amputato capite, ſuum imponi iuſſit, ridiculâ impietate. idem templum ſuo numini, ſacerdotes, & quæſitiſſimas hoſtias inſtituit. Nero Apollo haberi voluit: & illuſtriſſimi ciuium interfecti, hac præſcriptione, * *quòd numquam pro cæleſti voce immolaſſent*. Iam Domitianus *Deus dominusque noſter*, palàm audiebat. Quę vanitas vel impietas ſi hodie in vllo regum, Lipſi, quid diceres? Nec adnauigo propiùs hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

* Idq; inter alios Thraſea obiectum.

. * *Ἀκίνδυνον γάρ ἐστι τῆς σιγῆς γέρας.*

* Periculo vacat ſilenti præmium.

Vnum tantùm in totam hanc rem priſcæ ſeruitutis teſtimonium adferam, & quidem è familiari tuo ſcriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe. nec in ipſos modò auctores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum, delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur:* * *expulſis inſuper Sapientiæ profeſſoribus, & omni bonâ arte in exſilium actâ, nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtrâ eſſet obliuiſci, quàm tacere.*

* Velim notes vera tyrannidis mores.

CAPVT

CAPVT XXVI.

Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibuſque omnibus ſemper communia. & ſolatium in eá re quæſitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: ſed breuiter & contemptim. Spolia enim potiùs leget ex deuicto iam hoſte, quàm vt conſertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuerà autem quid hîc homini nouum eſſe poteſt, niſi qui ipſe nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui verſum hunc ſemper habebat in ore

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

* Οἴμοι, τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

Circulantur enim cottidie hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid triſtia hæc euenire ingemiſcis? quid admirare?

* *Heu me! quid heu me? humana perpeſſi ſumus.*

* Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν οὕτω βουλομένων ἔσται.

* *Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuſes, Superis ita volentibus erit.*

Illud potiùs mirum, ſi exlex quiſquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & ſubiectas omnes in magnâ vrbe ædes oſtendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus ſub his tectis olim fuerint, nunc verſentur, poſteà futuri ſint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri poſſit, Lipſi, in magno iſto mundo. Sed quoniam re non poteſt; age, fiat paulliſper cogitatione. Siſto te in alto illo, ſi vis, Olympo. deſpice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cenſe totidem conſepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam ſunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni ſunt, cùm à ſæuis aſperiſque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ ſcintillæ nuper diſcidij ciuilis:

Solonis arguti inuentâ Conſolatio.

Clades in omni orbe.

uilis: quæ iterùm exardeſcunt, &, niſi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quòd nunc paulliſper in pace eſt, imperio debet pacati ſexus. Galliam? vide & miſerere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna ſerpit ſanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita Lipſi; & communione hac miſeriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo deſtitui ſeruos ſolet, qui in medio triumphi gaudio idemtidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic item dolor.

Capvt XXVII.

Sermonis totius Concluſio, & ad repetendum eum ruminandumque breuis admonitio.

Explicvi copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Denique ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo veneror que æternum & diuinum illum ignem.

Concluſio & adhortatio.

Repetiti monitionū ictus iuuant & penetrant.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in myſterijs ſolet; iure nunc acclamem,

—— * ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

** Effugi malum, repperi bonum.*

FINIS.

AD

AD DEVM
PRO CONSTANTIA
PRECES

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare, cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quem metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo dias in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Aſpice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eumdem tangere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus,
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit prætereuxiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. non hîc terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi docta arriſit pellacia Muſæ:
Hanc quoque ſperno libens. tu tantùm diue deorum,
Mundi mens æterna, & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX CAPITVM,

Quem ſubiecimus vt Lector in vno aſpectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

CAPVT I.
Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animũ eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientia & Conſtantiâ petendum.

CAP. IIII. Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri publica.

CAP. VIII. Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres Adfectus coërciti. exque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio. quâ homines Mala propria, vt Publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum, item malitiâ hominum gaudentiũ malis alienis, cùm ipſi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe, diſcriminata, lucis cauſsâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

CAP. XIII. Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum. eaque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

CAP. XIIII. Nihil hîc geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo, cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

CAP. XV. Ad ſecundum pro Conſtantiâ argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſſitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

CAP. XVI. Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idẽ in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

Cap. XVIII. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

CAP.

CAP. XIX Quartum ſiue Verum Fatum explicatũ. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentiâ differre.

CAP. XX. Diſtinctum & diuulſum id à Stoico fato quatuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quo modo vim non inferat voluntati. itemq; deum nec ὑπουργὸν mali nec auctorem eſſe.

CAP. XXI. Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

CAP. XXII. Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoq. illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

LIBRI SECVNDI.

CAP. I. Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CAP. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiç litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP. V. Sapientiam non vouẽdo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Cõſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

CAP. VI. Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideoque cauſſa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium ſemper dirigi in bonum etſi perſæpè ex per noxios homines, & noxæ cauſsâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrũ vſum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

CAP. VIII. Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt; firmando, probando, præeundo.

CAP. IX. De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

CAP. X Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

CAP. XII. Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CAP. XIII. Tamen vt curioſis ſatiſfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſpõſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſsâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

CAP. XIIII. Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internaſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam, quæ grauiores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in

M culpâ.

culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideoque iuſtiſſimè puniat.

Cap. xvii. Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

Cap. xviii. Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriç medicinæ admiſceri quædam iucunda.

Cap. xix. Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

Cap. xx. Ad Comparationem ventum. ſed priùs exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata, & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

Cap. xxi. Magis deinde propriè & preſsè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis & de clade mirabili Iudæorum.

Cap. xxii. De Græcorum item Romanorumque cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

Cap. xxiii. Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

Cap. xxiiii. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, miræ, & ſupra omnia ſcelera huius æui.

Cap. xxv. Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internaſque oppreſſiones fuiſſe olim.

Cap. xxvi. Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc mala. hominibus gentibuſq; omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

Cap. xxvii. Sermonis totius Concluſio. & ad reperendum eum ruminandumque breuis admonitio.

FINIS INDICIS.

APPROBATIO.

HOS *duos I. Lipſij de Conſtantiâ libros, vel hoc nomine prælo dignos cenſeo, quòd non iam, vt aliæ eiuſdem lucubrationes, libris & lapidibus, ſed ipſi animo caliganti languentíque lucem & medicinam adferant; quibus, ſi admiſerit, ad illud robur proficiat quiſque ac conualeſcat, vt ſi fractus illabatur orbis, impauidum feriant ruinæ.*

Guiliel. Fabricius Nouiom. Apoſtolicus ac Regius librorum Cenſor.

IN CONSTANTIAM
V. C. IVSTI LIPSI

DVM *patriam exercet plus quàm ciuilibus armis*
Triſte inter Reges diſcidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumque datura eſt
Sanguinis! at vos ô DI *meliora date.)*
Non iiſdem caſtris, auibus non militat iiſdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipſa ſuos.
Tantorumque diu ſperatâ fine laborum
Decipimur. mendax ſpes ea abit miſeris.
An mirum aduerſa rerum ſuccumbere mole
Deque gradu tantum-non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Auſtris
Deſerit, & pelago ludibrium ire ſinit.
Id verò prohibet IVSTVS *(nihil addimus vltrà)*
Per quem degeneri non licet eſſe animo.
Ille ipſi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viſo vt tota ſtupet titulo.
Ille addit vires animoſo: turpè labantem
Suſtinet, & mente ſtare facit ſolidâ
Omneis impauidum contra caſusque minasque
Ceu contra fluctus ſtare ſolent ſcopuli;
Vt iam, Socraticos quamuis ſcrutere magiſtros,
Quantum vſquam eſt, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

DOM. BAVDII AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κλῄζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν ἠϋφυὲς, τοῦτο δὲ πουλυμαθές.
Λίψιος ἀμφότερον μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ἠϋφυής τε βίος, πουλυμαθεῖς τε βίβλοι.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM IVSTI LIPSI.

PRODIT *iam in dias* CONSTANTIA *luminis oras,*
Et nota hæc LIPSI *munere ſit* BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, *quantum*
Poſſit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, *cedite* GRAII:
Anne aliquid maius SOL *videt hoc opere?*

Ianus Douza Filius.

IN IVSTI LIPSI V. C. LIBROS DE CONSTANTIA.

NIL *mirum ſubitò mortales rebus in arctis*
Abijcere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, *noſtris*
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, *ille*
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipſa à quo didicit CONSTANTIA *ſtare, librisque*
Illius erectum tollere in aſtra caput.
Libris, quos LIPSI *ſi doctum nomen abeſſet,*
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.

Franciſcus Raphelengius Filius.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibusq́ue diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeq́ue dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponũt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eosq́ue ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis noſtræ munus. ad quod Diuino vocati beneficio conceſſuq́ue ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quiq́ue iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniiq́ue tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeq́ue vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæq́ue in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamq́ue variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tàm feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisq́ue digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæq́ue à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemq́ue informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioq́ue noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioq́ue te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudẽ, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus,

mus, ſtatuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum noſtrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve heredum conſenſu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, heredibúſve tuis, auxilio Magiſtratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori fraudis vindici, alter verò ſemiſſis, tibi heredibúſve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis extiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces compererint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcumque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti; Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo, Nonageſimo ſecundo. Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum ſigillum Cæſ. M^tis in cerâ rubrâ.